Stenogrammid

XIII Riigikogu, VII Istungjärk, täiskogu korraline istung

Neljapäev, 15.03.2018, 10:00

Toimetatud

10:00 Istungi rakendamine
1. 10:01 Olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Eesti keel kui riiklik taristu" arutelu
2. 13:08 Kaitseliidu seaduse ja tulumaksuseaduse muutmise seaduse eelnõu (593 SE) esimene lugemine

10:00 Istungi rakendamine

10:00 Aseesimees Hanno Pevkur
Austatud Riigikogu! Alustame VII istungjärgu 8. töönädala neljapäevast istungit. Nüüd on aeg üle anda eelnõusid või arupärimisi. Seda soovi Riigikogu liikmetel ei ole. Järgmisena teeme kohaloleku kontrolli. Palun, head Riigikogu liikmed, kohaloleku kontroll!
Kohaloleku kontroll
Hetkel registreerus kohalolijaks 62 Riigikogu liiget.

---

1. 10:01 Olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Eesti keel kui riiklik taristu" arutelu

10:02 Aseesimees Hanno Pevkur
Saame alustada tänase päevakorra läbivaatamist. Meil on täna päevakorras kaks punkti, millest esimene on olulise tähtsusega riikliku küsimuse "Eesti keel kui riiklik taristu" arutelu. Kuna täna on selle päevakorrapunkti arutelul tavapärasest natukene teistsugune ülesehitus, siis lubage, et ma käin selle üle. Kõigepealt tuleb pulti Eesti Vabaerakonna fraktsiooni liige Krista Aru, kelle ettekanne on 8 minutit. Juhin tähelepanu, et Krista Arule me küsimusi ei esita, sest selline on algatajate soov. Järgmisena on kõnetooli oodatud Eesti Kirjanike Liidu esimees Tiit Aleksejev, kelle ettekanne on kuni 20 minutit. Temale saab esitada ka küsimusi ja selleks on aega 15 minutit. Siis tuleb kõnetooli Tartu Ülikooli emakeeleõpetuse professor Martin Ehala, kellel on kuni 20-minutine ettekanne ja küsimused-vastused kuni 15 minutit. Tartu Ülikooli rakenduslingvistika osakonna juhataja, professor Birute Klaas-Langi ettekanne on ka kuni 20 minutit ja küsimused-vastused kuni 15 minutit. Juhin tähelepanu, et igal Riigikogu liikmel on võimalik esitada igale külalisettekandjale üks küsimus. Läbirääkimised on loomulikult avatud, sõna saavad võtta nii Riigikogu liikmed kui ka komisjonide ja fraktsioonide esindajad. Kuna selle päevakorrapunkti juures on sõna palunud läbirääkimiste käigus ka haridus- ja teadusminister, siis on ta oodatud seda tegema. Kokkuleppel päevakorrapunkti algatajatega võtab minister läbirääkimiste käigus sõna esimesena. Kui me oleme selle arutelu lõpetanud, siis me otsust vastu ei võta. Etteruttavalt ütlen, et Eesti Vabaerakonna fraktsioon on teinud ettepaneku vajaduse korral istungi aega pikendada kuni kella 14-ni, aga küll me tuleme selle juurde tagasi.
Niisiis, esimene päevakorrapunkt, olulise tähtsusega riiklik küsimus "Eesti keel kui riiklik taristu". Esimesena on kõnetooli oodatud Vabaerakonna fraktsiooni liige Krista Aru. Palun!

10:03 Krista Aru
Austatud juhataja! Austatud proua minister! Lugupeetud külalised, head ettekandjad ja rahvaesindajad! Eile oli meil emakeelepäev. Me rääkisime-mõtlesime koos ja eraldi eesti keelest kui meie rahvusliku identiteedi hoidjast. Tegelikult oleme me kõik eesti keele hoidjad. Eesti keele kasutamine on ju eesti keele loomine, aga on ka kultuuri loomine. Täna on meil taas argipäev, tööpäev, ja me küsime, mis siis

on eesti keel kui riiklik taristu. See tekitab esimesel pilgul veidi võõristust – kuidas saab keel olla riiklik taristu? –, aga kui me mõtleme keelele kui võimalusele, kui vahendile, kui struktuurile, mis loob meie elu iga päev, siis me saame ju väga hästi aru, et eesti keel riigikeelena on meie riigi tugisammas. See on tugisammas, mis hoiab toimimas asutused, mis hoiab toimimas meie parlamendi, mis hoiab koos meie koolivõrgu ja mis viib kogu seda elu siin kindlasti edasi.
Eesti keelel riikliku taristuna on oma institutsioonid, oma kindlad asutused, mis vajavad töökäske ja võtavad endale ülesandeid. Nende hulgas me võime nimetada koole, kõrgkoole, Eesti Keele Instituuti, Keeleinspektsiooni – kõik need asutused täidavad selles riiklikus taristus oma väga kindlat funktsiooni ja nad on kõik meile väga vajalikud. Kuid taristu on ka hulk tegevusi ja hulk funktsioone, on see siis keelekorraldus, keele ökoloogia, keeleõpe, keele uurimine või keele arendamine tervikuna. Need on suured laiapõhjalised tegevused, millega tuleb tegelda süstemaatiliselt, järjepidevalt ja ka teadlikult. Selleks, et see taristu töötaks, et ta vastaks neile nõuetele, mida igapäevane elugi meile esitab – mida ta esitab keelele, et keelekasutaja saaks seda keelt ka kasutada –, vajab ta pidevalt hooldust. Ta ei vaja mitte ainult hooldust, vaid ta vajab ka arendamist ja korrastamist, võib-olla isegi muutmist. Eesti riigis on riiklik eesti keele arengukava, selleks et kuidagi koordineerida, juhtida ja väga selgesuunaliselt vaadelda ka kõiki neid tegevusi, mis on keele jaoks vajalikud.
Täna, kui oleme kogunenud siia saali koos paljude külalistega, kes kõik on seotud keele õpetamise, arendamise ja uurimisega ning armastavad nagu meiegi eesti keelt, on meil suur ülesanne vaadata, millist osa sellest taristust oleks vaja kõige enne arendada ja süstemaatiliselt korrastada. Me võime siia juurde kohe öelda ühe asja. Mida vajab keel kõige rohkem? Keel vajab kõige rohkem seda, et oleks kasutajaid – et oleks neid inimesi, kes seda keelt räägivad, loevad, mõistavad ja tõlgendavad ning selle keele kaudu elu loovad.
Eestis elab meie, eestlaste kõrval väga palju inimesi, kelle emakeel ei ole eesti keel. Me oleme oma keeleõppes siiani püüdnud neile eesti keelt õpetada, aga peame tunnistama, et see õpetamine pole läinud igas lõigus nii hästi, kui oleme lootnud. Nüüd on küsimus selles, kas ja kuidas tuleks õpet muuta. On tehtud igasuguseid ettepanekuid. Näiteks, eesti keelt peaks õpetama juba lasteaias, et me suudaksime ära kaotada need paralleelmaailmad, mis tekivad koolide kaudu ja kanduvad edasi ka töökeskkonda. Kuidas seda teha? Millest peaks alustama? See on üks suur küsimuste ring. On selge, et eesti keelt õpetades peame suutma seda teha väärikalt, targalt ja ilusasti, riivamata teiste inimeste rahvustundeid nende endi emakeele vastu.
Teine küsimus, mis meil kindlasti keele kui taristu juures silma torkab, on selle arendamine digikeskkonnas. Keel kestab, kui sellel on järjepidevus ja kui seda on võimalik kasutada ka digitaalses keskkonnas. Me teame kõik, et meil on Eesti Keeleressursside Keskus ning et keele digitaalse arendamisega töötavad Tartu Ülikooli teadlased, Tallinna Tehnikaülikooli teadlased ja Küberneetika Instituudi teadlased, kuid siin on siiski veel väga palju, mida edasi teha.
Tänane olulise tähtsusega riiklik küsimus keskendub aga kõige olulisemale. Kõikide teiste arenduste alus on hariduses. Nii me oleme püstitanud täna võib-olla kitsama ülesande, kui oleks tahtnud. Oleks tahtnud kõiki neid taristu üksikküsimusi vaadelda, kuid me oleme keskendunud täna haridusele. Ettekandjad, kes räägivad eesti keelest Eesti koolis, eesti keelest Eesti koolisüsteemis, eesti keelest Eesti kõrgharidussüsteemis ja ka teadusmaailmas, on kõik vaieldamatult oma ala asjatundjad, nad on tegelenud eesti keelega aastakümneid. Kirjanike liidu esimehena vaatab Tiit Aleksejev eesti keelt läbi eesti kirjanduse, sest eesti keel ja kirjandus on eesti kultuuri loojad, alustalad, tugisambad. Eesti kirjandus ei saa – nii nagu meiegi – eksisteerida eesti keeleta. Soovin väga töist asjalikku arutelu. Kõigepealt anname sõna ettekandjatele nende ettekanneteks. Aitäh!

10:11 Aseesimees Hanno Pevkur

Aitäh, Krista Aru! Head kolleegid, nii nagu ikka, eesti keele puhul on ühed tugevamad keeleuuendajad ja -kaunistajad kirjanikud. Kirjanike liidu esimees Tiit Aleksejev on oodatud kõnetooli, ettekanne kuni 20 minutit. Härra Aleksejev, palun, kõnetool on teie päralt!

10:12 Eesti Kirjanike Liidu esimees Tiit Aleksejev

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud minister! Lugupeetud Riigikogu liikmed! Soovin teile head emakeelepäeva teist päeva. Märt Väljataga on ühes oma esinemises esile toonud, kuidas veel 20. sajandil usuti laialt, et keel on peaaegu kõige võimalikkuse tingimus, st mitte ainult suhtlemise, kirjutamise ja mõtlemise, vaid isegi kuu, päikese, suve, talve, aja ja ruumi tingimus. Aga isegi siis, kui me

keele niisuguses fundamentaalsuses lõpuni kindlad ei ole, on selge, et eesti kultuuris on omakeelsusel väga eriline roll. See pärineb juba reformatsiooniajast – Lutheri põhimõtete kohaselt tuli jumalasõna kuulutada emakeeles. Läbi emakeele jõudis sõnum inimesteni ja kinnistus neis. Kui selline lähenemine oli kord juurdunud, siis see muutus pöördumatuks. Sellest sai meie identiteedi alus ja me kõik oleme selle identiteedi kandjad.
Omakeelsus on väärtus. Keel ja kirjandus on see, mis meid ühendab. Me elame küllaltki spetsiifilises kultuurikeskkonnas, kus on põimunud mitu keelt: vene keelele on lisandunud inglise keel, oma rolli mängib soome keel. See kõik on pigem rikastav ja mitte midagi sellist, mille üle peaks südant valutama, aga me peame vaatama, et aluskivid püsiksid. Emakeeleõpe, omakeelne kõrgharidus ja omakeelne kirjandus on just säärasteks kivideks. Nende hoidmisega me hoiame oma vaimset identiteeti – seda, mis meid teiste rahvaste seas eriliseks muudab ja milles ehk Eesti riigi mõte ongi.
Kirjanike liidus vaatame me seda olukorda kahest aspektist: kõigepealt autori seisukohalt ja siis lugeja seisukohalt. Eesti autorid soovivad luua tipptasemel kirjandust. See on midagi, mida kirjanikud on alati teinud ja mida nad teevad ka edaspidi. See on nende panus eesti keele püsimisse ja edasiarenemisse ning selle läbi ühiskonda laiemalt, sest kirjandus on midagi enamat kui lihtsalt üks loomevaldkond. Kirjandus on mälu, kultuuri elujõud ja läbi selle ka kultuuri tulevik – ilma keele ja kultuurita ei ole sellel riigil kestvust. See kõik on sideaine. Aga säärane autorite üritus kaotab mõtte, kui puuduvad lugejad või kui lugejate arv pidevalt langeb. Laste ja noorte lugemishuvi suurendamisel tuleb kirjanikel endil panustada. Noortele tuleb näidata, et kirjandus on midagi rikastavat, see on pigem vabadus kui kohustus. Tartus on linna toel käivitunud suurepärane projekt "Kirjanik kooli!". Iga munitsipaalkool saab kutsuda oma õpilastele esinema kas kirjaniku, kirjandusteadlase või tõlkija ja honorarikulud katab Tartu linn. See on midagi, mida võiks laiemalt ette võtta. Kirjanike liit on valmis selle nimel pingutama, sest selles maailmas, kus me elame, tuleb lugejaid hoida ja neid ka kasvatada. Lugevatest lastest saavad kord kodanikud, kellelt on oodata analüüsivõimet ja vastutustunnet ning kellega ei ole võimalik manipuleerida.
Teiseks, kõrgharidus. Ülikoolide ülesanne on omakeelse haritlaskonna kujundamine. Tuleb vältida mis tahes eriala täielikku võõrkeelestumist. Selline olukord, nagu oli 19. sajandil, kus ülikoolidest kujunesid keele enklaavid, on tänapäeva maailmas täiesti ebaloomulik ja see kõigutab neid aluskive, millest eelnevalt juttu oli.
Kui me tahame, et omakeelne kirjandus säiliks ja areneks, tuleks toetada ka Eesti autoreid ja seda juba kohaliku raamatuturu piiratuse tõttu. Turu argument siin lihtsalt ei kehti. Siin ma näen kahte konkreetset meedet: kirjanikupalga projekti laienemine ja laenutushüvitise tõstmine. Viimase puhul võib vaadata Soome näidet. 2017. aasta laenutushüvitisfond oli seal 14,2 miljonit eurot ja sellest suurem osa maksti välja 7000 taotlejale, autorile või autoriõiguse omanikule. Ligikaudu 25% sellest jääb reservi, kuna nõudmisi on võimalik esitada kolme aasta jooksul. Eestis oli 2017. aasta laenutushüvitisfond 127 630 eurot ja see maksti välja 1450 taotlejale. See vahe on sõna otseses mõttes mäekõrgune ja siin on võimalik riigil päris palju ära teha. Oluline on aga ehk see, et kirjanikud ei ole nõudjad. Kirjanikud on panustajad, seda nii omakeelsusesse kui ka eesti kultuuri laiemalt. Eesti Kirjanike Liitu kuuluvate autorite nimel võin ma selle seisukoha selgelt välja öelda.
Ma lõpetan oma esinemise lõiguga T. S. Elioti esseest "Luule ühiskondlik funktsioon", mis võtab kenasti kokku omakeelsuse ja võib-olla veel mõne põhimõtte. Tsiteerin: "Tundeid ja tajusid saab niisiis paremini väljendada ühises rahvakeeles, see tähendab kõigile klassidele ühises keeles: selle struktuur, rütm, kõla, idiomaatika väljendavad seda kõneleva rahva iseloomu. [---] ... oma sügavaimate tunnete teadlikema väljenduse leiavad inimesed pigem emakeelsest luulest kui mõnest muust kunstist või võõrkeelsest luulest. [---] Luuletajal on oma rahva vastu ainult kaudne kohustus: tema otsene kohustus on k e e l e vastu – esiteks seda säilitada, teiseks avardada ja täiustada. Väljendades teistegi tunnet, muudab ta seda ühtlasi, tehes selle teadlikumaks: teeb teisi juba kogetust teadlikumaks, õpetades neid seega end paremini tundma." Suur tänu teile!

10:21 Aseesimees Hanno Pevkur
Aitäh selle sissejuhatava ettekande eest! Riigikogu liikmetel on teile ka suur ports küsimusi. Esimesena küsib Marika Tuus-Laul. Palun!

10:21 Marika Tuus-Laul

Suur tänu, istungi juhataja! Hea ettekandja Tiit Aleksejev! Teie seisukohtade põhjal otsustades te kindlasti jagate ka Tartu Ülikooli emeriitdotsendi ja keeleteadlase Reet Kasiku kriitikat, et ülikool pole kahjuks varsti enam Eesti ühiskonna kultuuriline ja poliitiline mõjutaja, sest järjest rohkem on näha, kuidas ülikooli eesmärgiks saab justkui toota vaid ingliskeelseid tippuurimusi, artikleid rahvusvahelistesse väljaannetesse jne, jne. Seda põhjendatakse küll rahvusvahelise konkurentsiga ja see annab lõppkokkuvõttes ka rohkem raha, aga Eesti vajadused niimoodi ununevad ja me justkui lahustume. Mis te arvate, mida annaks praegu veel siiski ära teha, et see nii ei läheks? Praegu veel saab. Kuidas seda protsessi sellisel kujul pidurdada?

10:22 Eesti Kirjanike Liidu esimees Tiit Aleksejev
Aitäh! Konkreetne tee ongi vältida seda, et üks või teine eriala täiesti võõrkeelestuks. Maailm muutub ja meil ei õnnestu ingliskeelset teadust ukse taga hoida, selleks ei olegi vajadust, aga ülikoolil on vastutus omakeelse haritlaskonna kujundamisel ja seda ei tohi ära unustada. Ma usun, et mis puudutab kõrgkoolidele vajalikke muutusi ja õppekavu, siis sellest kõigest me kuuleme mõne aja pärast täpsemalt. Aga jah, ma jagan seda seisukohta.

10:23 Aseesimees Hanno Pevkur
Märts Sults, teie kord, palun!

10:23 Märt Sults
Aitäh, hea eesistuja! Hea ettekandja, hea oli kuulata teie ettekannet. Aitäh! Aga nüüd ma kruvin tagasi oma ülikoolipõlve. Siis meil oli selline õppeaine nagu keemia ajalugu, ainult venekeelne ja ingliskeelne tekst, head paksud raamatud. Me saime oma arvestuse sellega kätte, kui professor Ilomets käskis kõikidel tudengitel sellel kursusel tõlkida need ingliskeelsed ja venekeelsed asjad eesti keelde – selle jaoks, et oleks eestikeelne haridus ja eestikeelne keemia ajalugu. Mõisted läksid kohutavalt lahku. Tehniline ja funktsionaalne lugemine ja arusaamine pidi olema täielik. Mis teie arvate –äkki on natuke liiga kosmoselaadne –, kas raamatud ja õpikud peaksid kõik olema just nimelt puhtad igasugustest võõrsõnadest ja eestikeelsed, mitte laensõnadest koostatud?

10:24 Eesti Kirjanike Liidu esimees Tiit Aleksejev
Võimaluse korral tuleb alati kasutada eestikeelset sõna. Sellega seoses ma tuletaksin aga meelde 20. sajandi algust, kus rahvusülikool tundus midagi mõeldamatut – kas just uskumatut, kuid siiski väga raskesti teostatavat –, sest enamik õppematerjale, põhiosa õppematerjalidest oli saksakeelne. Kas või juba filosoofia õpetamine eesti keeles tundus tõsise proovikivina, aga rahvusülikool loodi, see tegutses, nii et kõik on võimalik. Ma usun, et ka õppematerjalide tõlkimine ei tohiks olla midagi üle jõu käivat.

10:25 Aseesimees Hanno Pevkur
Urmas Kruuse, palun!

10:25 Urmas Kruuse
Aitäh, austatud istungi juhataja! Auväärt ettekandja! Mulle väga meeldis see osa teie kõnest, kus te viitasite teksti harivale mõjule ja analüüsivõimele. See on kindlasti kooli- ja ülikoolihariduse üks väga oluline osa. Viimasel ajal, eriti viimastel päevadel seoses ühe tähtsa sündmusega on ühiskonnas kerkinud debatt, kas see kirjandus, mida koolis kasutatakse, on eakohane ning kas lapsed, õpilased mõistavad seda õigel ajal. Kas vale positsioneerimine keele mõistes ja arusaama mõistes võib tekstist ja kirjandusest eemale viia? Kes ütleb, milline on praegusel ajal kõige olulisem tüvitekst peale selle, nagu meie oleme harjunud, et "Tõde ja õigus" peaks alati kohustusliku kirjanduse hulka kuuluma?

10:26 Eesti Kirjanike Liidu esimees Tiit Aleksejev
Siin on õpetajatel ilmselt ikkagi väga suur vastutus, et tuua lapsi ja noori kirjanduse juurde, aga mitte neid sellest eemale peletada. On tõesti oluline, et üldhariduskoolide kirjanduse õppekavades ei tehtaks järeleandmisi. See süsteem iseenesest ei ole nii jäik, kui see võib-olla esmapilgul tundub, kas või juba seetõttu, et suurem osa on ikkagi soovituslik kirjandus. Õpetaja peab õpilastele soovitama seda, mis on

neile jõukohane. Vastasel korral juhtub, et inimene ei jõuagi kirjanduseni, sest esmane kogemus on niivõrd õudne. Kõik sõltub õpetajate kvaliteedist.

10:26 Aseesimees Hanno Pevkur
Külliki Kübarsepp, palun!

10:27 Külliki Kübarsepp
Aitäh, hea aseesimees! Aitäh ettekandjale sõnavõtu eest! Te puudutasite oma kõnes seda teemat, et laiendada tuleks kirjanikupalga maksmist ja tõsta laenutushüvitist. Korra mainisite ka Soomet. Ma käisin just eile ammutamas indu sellest, mis seal toimub, ja üks suuremaid suundi sellel alal on see, kuidas leida enam erarahastust. Riik ei saa olla lõputu omanik ja kulude kandja, vaid ta on ikkagi platvorm edasiminekuks ja kaasamiseks. Kas te kirjanike liidu kaudu olete seda teemat avanud, kas on potentsiaali kaasata erarahastust? Ma olen tähele pannud, et ettevõtjad tunnevad, et nüüd on neil võimalusi ja tahet Eesti kultuuri ja väärtustesse midagi tagasi anda. See võiks olla üks võimalus.

10:28 Eesti Kirjanike Liidu esimees Tiit Aleksejev
Aitäh! Meil on üks selline huvitav ettevõtmine nagu kirjanike liidu romaanivõistlus. See põhineb puhtalt Eesti erakapitalil – kolm suurtoetajat leidsid, et kirjandus on oluline ja romaanivõistluse käsikirjade laekumine on oluline. Meie jaoks on see olnud läbi mitme aasta selline huvitav koostöövorm. Ma usun, kas Soome poole või üldse Põhjamaade poole vaadates, et erakapital võiks tõesti kultuuri rohkem toetada. Seda juba tehakse.
Kirjanikupalgast rääkides, see on olnud riigi finantseerida. Siinkohal tuleb tunnustada Indrek Saart, kellel on üritusse usku olnud. Meil on praegu 12 kirjanikupalga saajat, Soomes on neid 53. Tõsi, seal on osa tähtaegu lühemad, kõik lepingud ei ole kolmeaastased. Kirjanikupalk on selles mõttes oluline, et ta võimaldab autoril tegelda ainult selle valdkonnaga. See aitab luua professionaalset kirjandust. Kirjanikud kirjutavad nagunii, aga see annab neile teistsuguse kirjutamisvabaduse. Selle koha pealt on see projekt hästi oluline.
Laenutushüvitisest rääkides, jällegi, siin on võimalik autorit mõõta selle järgi, kui palju ta lugejale korda läheb, kui palju tema teoseid laenutatakse, kui oluline ta rahvale on. Tõesti, inimest saab hinnata tema töö järgi. Praegune mediaan on 27 eurot, nii et paljud autorid teinekord ei märkagi, kui see nende kontole laekub. Nad võtavad seda lihtsalt sellise tunnustusena, et neid on tähele pandud.

10:30 Aseesimees Hanno Pevkur
Monika Haukanõmm, palun!

10:30 Monika Haukanõmm
Tänan, härra juhataja! Hea ettekandja, aitäh selle avasõnavõtu eest! Vaadates seda, mis toimub raamatute turul, mis on poes ja mis on raamatukogudes ning mõeldes tagasi eileõhtusele saatele, on see paras džungel, milles orienteerumine on ikka üli-ülikeeruline. Samas on eestlaste jaoks – võib-olla maal isegi natuke rohkem, seal on see tähtsam – küsimus raamatukogudes ja selles, kes seal käivad. Kindlasti lapsed, nooremad ja võib-olla ka siis vanemaealised inimesed. Jällegi, paljusus, mitmekesisus sellel turul, samas ka e-raamatud, kogu digiajastu. Kuidas te hindaksite seda, kas raamatukogude tähendus on ajas muutunud? Raamatukogu on väga oluline koht, kus lapsed saavad innustust ja kuhu kirjanikud saavad tulla rääkima oma raamatust. Kas see on teie hinnangul kuidagi muutunud?

10:31 Eesti Kirjanike Liidu esimees Tiit Aleksejev
Aitäh! Kirjanike liidus meil on selline üritus nagu raamatukogutuur. Kord aastas saadetakse autoreid tõesti üle Eesti raamatukogudesse laiali ja see on hea võimalus õppida Eestit tundma selle nurga alt. Raamatukogu tähendus väljaspool Tallinna ja Tartut on ikkagi hoopis teine. Ta on ka omalaadne kultuurielu keskpunkt. Inimesed ei tule sinna mitte ainult raamatuid laenutama ja kohapeal lugema, vaid see on nende jaoks võimalus kohtuda, suhelda ja teistmoodi aega veeta. Selle koha pealt tuleks raamatukogu hoida ja kaitsta. Ma mäletan, et ühes paigas oligi kaks valikut: paremal tiival oli kõrts ja vasemal tiival oli raamatukogu. Selline oligi lahknevus. See on mulle kuidagi meelde jäänud.

10:32 Aseesimees Hanno Pevkur
Järgmisena küsib Andres Herkel. Palun!

10:33 Andres Herkel
Aitäh, härra esimees! Austatud kirjanike liidu esimees, suur aitäh ettekande eest! Minu küsimus puudutab raamatute, sh ilukirjanduse toimetamist ja ka keeletoimetamist. Kuidas te hindate selle taset Eestis üldse? Kuidas meid mõjutab praegu see olukord, kus väga paljud inimesed hoopis rohkem loevad toimetamata või väga pealiskaudselt toimetatud internetitekste ja palju vähem hästi toimetatud kirjandust?

10:33 Eesti Kirjanike Liidu esimees Tiit Aleksejev
Toimetaja institutsioon on äärmiselt oluline. Kui nüüd nõukogude aega tagasi vaadata, siis seal on palju, mille üle ei saa uhkust tunda, aga toimetamise üle võib küll uhkust tunda. Me oleme ka kirjanike liidus püüdnud seda traditsiooni jätkata, on loodud isegi toimetaja auhind. Taas on siin midagi, millele tasub ehk riiklikult tähelepanu pöörata, et selline toimetaja institutsioon ei kaoks, pigem areneks. Tõesti, praeguses maailmas – või ka praeguses Eestis, räägime konkreetsemalt – on tõeline tekstide paljusus. On võimalik minna PDF-failiga kirjastusse, kus viie kuni kümne minutiga trükitakse välja kõvade kaantega raamat, millele võib panna rahvusvahelise koodi, ISBN-i, ja selle võib soovi korral viia poodi, üritada seda müüa. See, mis emotsiooni või millise kogemuse lugeja sealt saab, on aga täiesti omaette küsimus. Toimetaja tööd tasub väärtustada ja silmas pidada, sest see on sageli märkamatu. Toimetaja nimi on väikeses kirjas, aga teinekord see muutus, mis tema töö tulemusel aset leiab, on päris oluline.

10:35 Aseesimees Hanno Pevkur
Viimase küsimuse Tiit Aleksejevile esitab Andres Ammas. Palun!

10:35 Andres Ammas
Lugupeetav eesistuja! Lugupeetav ettekandja! Millisena te näete ajakirjanduse osa, võimalusi ja vastutust lugemise populariseerimisel?

10:35 Eesti Kirjanike Liidu esimees Tiit Aleksejev
Siin võiks nüüd ajaloolase pilguga öelda, et ajakirjanduse osa Eesti lugeja kujundamisel on olnud määrav. Samas, ajakirjandus on taas üks neid valdkondi, mis on ajas muutunud. Ma tahaks väga loota, et kvaliteetne ja analüüsiv ajakirjandus jääb püsima. Kindlasti on tal väga suur osa. Ja taas kirjandusest rääkides on oluline, et kirjanduskriitika ei kaoks ajakirjanduse veergudelt, see ei tohiks täiesti internetti kolida.

10:36 Aseesimees Hanno Pevkur
Härra Aleksejev, ma väga tänan teid ettekande ja küsimuste-vastuste eest! Kokkulepitult oli teil küsimusteks-vastusteks 15 minutit. Järgmisena on kõnetooli oodatud Tartu Ülikooli emakeele õpetuse professor Martin Ehala. Palun!

10:37 Tartu Ülikooli professor Martin Ehala
Lugupeetud juhataja! Lugupeetud minister! Lugupeetud rahvasaadikud! Viimased 15 aastat on minu uurimistöö fookuses olnud eesti keelekeskkonnad. Uuringud on olnud finantseeritud maksumaksja raha eest ja mul on täna väga hea meel, et ma saan nüüd esitada analüüsi tulemusi tagasi Riigikogule. Minu ettekande fookuses on eesti keele olukord alus- ja üldhariduses. Mu ettekanne vaatab tulevikku – see hõlmab keskpikas perspektiivis umbes 30 aastat, mis on kaugelt rohkem kui mingisugune valimisperiood. See on selline periood, kus tuleks arvestada aeglasi muutusi ühiskonnas. Keelekeskkonna analüüsi tulemusena tundub praegu nii, et üks põletavamaid probleeme on eesti koolikeele lõhe ehk Eesti haridussüsteemi jagunemine eestikeelseks pooleks ja vene õppekeelega pooleks, seda just keskpikka perspektiivi silmas pidades. Keeleliselt segregeeritud koolisüsteemil on nii plusse kui ka miinuseid, miinuseid on aga paraku rohkem kui plusse. Üks pluss on muidugi see, et emakeeles õppimine on stressivabam – see lihtsalt toimub loomulikumalt, kergemini. Teine pluss on see, et emakeelne kool toetab keelelist ja etnilist identiteeti. Kui me nüüd vaatame konkreetsemalt Eesti

olukorda ja Eesti koolisüsteemi, siis PISA tulemuste põhjal ilmneb, et vene koolides on õpitulemused nõrgemad kui eesti õppekeelega koolides. Meie vene koolide õpitulemused on siiski paremad kui vene koolide õpitulemused Venemaa Föderatsioonis, aga nad on nõrgemad kui eesti õppekeelega koolide õpitulemused Eestis. Loomulikult on vene koolis eesti keele õppimine raskem ja keerulisem, kui see oleks Eesti õppekeelega koolis. See nõuab lihtsalt eraldi pühendumist, protsess kestab kauem. Keele omandamine toimub kiiremini – eriti siis, kui meil on tegemist noore inimesega, kes ei ole veel puberteedieas, ütleme, algkoolilapsega – keelekeskkonnas ehk eesti õppekeelega koolis. Kõige suurem miinus – eriti keskpikka perspektiivi vaadates – on see, et keeleliselt eraldatud kool taastoodab keeleliselt eraldatud ühiskonda. See on minu arvates keskpikas perspektiivis üks tõsisemaid Eesti julgeolekuohte.

Vaatame natuke, milline on vene keele olukord Eestis ja toome võrdluse teiste Balti riikidega. Üldhinnang on selline, et vene keel ei ole Eestis ohustatud. Sellel skeemil on juba mõnda aega tagasi toimunud etnolingvistilise vitaalsuse uuringu tulemused, kus inimesed on vastanud küsimusele, mis keeles nad iga päev suhtlevad perega, sõpradega, töökaaslastega, hobikaaslastega, avalikus ruumis jne. Küsimuste vastuseid on võimalik varieerida järgmiselt: "ainult vene keeles", "põhiliselt vene keeles", "eesti ja vene keeles võrdselt" ning teises skaala otsas on "ainult eesti keeles". Sellel skeemil esitatud andmed on vene identiteediga vastajate vastused. Mustas tulbas on Eesti tulemused, mis näitavad seda, et Eesti venekeelsest elanikkonnast 67% suhtleb iga päev põhiliselt või ainult vene keeles. Neid, kes suhtlevad eesti ja vene keeles võrdselt, on 27% ning ainult või põhiliselt eesti keeles suhtlejaid on 6%. Kui me võrdleme teiste Balti riikidega, siis me näeme, et isegi Lätis, kus venekeelse elanikkonna osakaal on suurem kui Eestis, on neid, kes elavad ainult venekeelses inforuumis, st suhtlevad ainult vene keeles, juba oluliselt vähem, 51%. Neid, kes suhtlevad kahes keeles, on aga tunduvalt rohkem kui Eestis. Leedus on olukord muidugi märksa teistsugune, kuna Leedus on venekeelse elanikkonna osakaal vaid 10% riigi rahvastikust. Seetõttu on seal tõesti niimoodi, et suur osa vene taustaga inimesi suhtleb peaaegu iga päev ainult leedu keeles. Selline on olukord, mille põhjal võib öelda, et vene keel Eestis ei ole ohustatud – keskpikas perspektiivis ei ole ette näha, et toimuks vene keele kadumine Eestis, sellist ohtu ei ole.

Nüüd, on ilmnenud üks teine tendents: keeleline segregatsioon on sellel sajandil Eestis suurenenud. Näiteks, Ida-Virumaal on eesti emakeelega inimeste osakaal kahanenud 18%-st 16%-ni ja Lasnamäel lausa 33%-st 26%-ni. Tundub nii, et need lõimimisviisid, mis siiamaani on enam-vähem kenasti toiminud, st eesti keele oskuse tase on suurenenud, hakkavad ennast tasapisi ammendama, sest kõik, kes on soovinud end lõimida, on juba lõiminud, ja ülejäänute puhul toimub väike segregeerumine etnilisuse ja keele põhjal eri linnaosadesse. See ei ole kindlasti jätkusuutlik pikemas perspektiivis.

Veel üks asi, mida tuleks tingimata arvesse võtta. Need andmed ja soovitused on pärit viimasest inimarengu aruandest. Kõik me teame, et Eesti rahvastik on kahanemas väikse sündimuse tõttu ja juurde oleks vaja 440 000 inimest, kui sooviksime, et rahvaarv oleks sama. Isegi sellisel juhul, kui Eestisse pöördub tagasi neid inimesi, kes on välja rännanud, võib arvata, et saja aasta pärast kahaneks etniliste eestlaste osakaal Eestis alla 50%. Kui ka suudetaks viia sündimus taastetasemele, on tõenäoliselt juurde vaja 200 000 inimest, kui me soovime, et rahvastik jääks sama suureks. Mida see tähendab? Mina ei hakka võtma seisukohta, kui suur peaks olema sisseränne või kuidas seda reguleerida. See, mida ma saan öelda, on, et viimase kolme aasta jooksul on Eesti muutunud taas sisseränderiigiks. Võib tõesti olla nii, et on tekkinud sisserände surve ja keskpikk perspektiiv Eesti jaoks on säärane, kus sisseränne ületab väljarännet. Praeguse seisuga on nii, et umbes pooled nendest on tagasipöördujad ehk eestlased ja Eesti venekeelsed, kes on tulnud tagasi välismaalt. Umbes 30% on Ukrainast ja Venemaalt, umbes 10% Euroopa Liidust ning umbes 10% mujalt maailmast. Olukord on säärane, et 40% nendest, kes on tagasi tulnud, asub õppima eesti õppekeelega kooli, 40% vene õppekeelega kooli ja 10% inglise õppekeelega kooli.

Kui me nüüd kujutame ette seda olukorda, kus põhimõtteliselt sisseränne jätkub enam-vähem sellises mahus nagu praegu, siis see tähendab seda, et meie keeleliselt eraldatud koolisüsteem hakkab n-ö taastootma meile juurde lõimimisprobleeme. Sel viisil, et kui nendel inimestel, kes tulevad endise Nõukogude Liidu aladelt, kellele vene keel on kodukeel, on vaba voli valida oma lastele õppekeeleks vene õppekeelega kool, siis nii see ka läheb. Me peame hakkama neid inimesi kuidagi eraldi lõimima.

Teine probleem asja juures on ingliskeelne üldharidus, mis on tegelikult praegu üsna väike – kõigest 456 õpilast, see teeb 0,3%. Ingliskeelset haridust saab üldhariduskoolidest kaheksas, enamik neist on erakoolid, aga on ka kaks munitsipaalkooli, need on Tallinna Inglise Kolledž (TIK) ja Miina Härma Gümnaasium. Õpe on tasuline erakoolis, aga ei ole muidugi munitsipaalkoolis.

Nüüd, ingliskeelne üldharidus on samuti asi, mis sisserände tingimustes võib tekitada efekti, kus meil tuleb elanikkonnakiht, kes õpib inglise keeles ja proovibki selles keeles Eestis hakkama saada. Samamoodi võib tekkida elanikkonnakiht, kes satub vene kooli ja üritab vene keelega hakkama saada. Seega, rändepöörde ja segregatsiooni tagajärjed on säärased, et siia tulevatel inimesel on voli valida, kas suunduda eesti suunale, vene suunale või inglise suunale. Me ei tea täpselt, kuhu nad lähevad, kui jätta valik nende teha. Erinevad stsenaariumid võivad viia erinevate lahendusteni. Riigi ja ühiskonna huvides on ikkagi tagada sidus ühiskond – vähemalt sama sidus ühiskond, kui meil on praegu – ka lähema 30, 50 või 100 aasta pärast. Koolisüsteem on siin keskse tähtsusega.
On mõned seadusandlikud lahendused, mida saaks ja tuleks teha selleks, et tagada selline sidus ühiskond lähemaks keskpikaks perspektiiviks. Üks on see, et rändetaustaga inimeste valik peaks olema kas erakool või eesti õppekeelega munitsipaalkool. Québecis Kanadas, mis on prantsuskeelne piirkond, on sisse seatud säärane reegel, et rändetaustaga lapsed saavad õppida ainult prantsuse õppekeelega koolis, kuigi ingliskeelse vähemuse jaoks selles piirkonnas on olemas ka inglise õppekeelega koolid. Samasugune regulatsioon tuleks minu hinnangul kehtestada ka Eestis. Rändetaustaga õpilased, lapsed peaksid saama valida kas eestikeelse munitsipaalkooli või erakooli, mis tahes õppekeelega selliseid koole pakkuda on.
Teine koht, kus tuleks tõesti seadust selgemaks kirjutada, on põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse õppekeelt puudutav paragrahv, milles on sätestatud, et eesti õppekeelega kool on see, kus 60% õppetööst toimub eesti keeles. Me kõik mäletame, miks on see punkt sinna sisse kirjutatud. Kui praegu lugeda seda paragrahvi, mis puudutab õppekeelt, siis see on tõesti see, mille kohta Ülle Madise ütleb, et seadus on aja jooksul kirjutatud nii keeruliseks, et selle järgi on võimalik kõike teha. See pügal tuleks kirjutada selgemaks, vähemalt sellisel viisil, et munitsipaalkoolis ei oleks võimalik ingliskeelne haridus, st riik ei peaks maksumaksja raha eest andma haridust inglise keeles.
Need kaks asja puudutavad seadusi, aga järgmised meetmed, millest ma nüüd juttu teen, käivad alushariduse ehk lasteaedade ja üldhariduse kohta. See on nagu programm, seal on vaja tegevusi. Alustada tuleks tõesti lasteaia tasemelt. Meie põhieesmärk peaks olema see, et tekiksid kontaktid eesti ja vene kodukeelega laste vahel, et me suudaks ületada selle kahe keele maailma fenomeni, mis praegu Eestis on ja mis viimase kümne aasta jooksul on ehk isegi süvenenud. Selleks tuleb lihtsalt panna lapsed kokku. Seda ei saa teha sunniviisiliselt, see peaks olema vabatahtlikkuse alusel. Selleks tuleb välja töötada mingisugune lasteaedade programm, ütleme, avatud lasteaia programm, kus toimuks kahepoolne keelekümblus, mõlemad keeled oleks kasutusel, kasvatajad valdaksid mõlemat keelt ja lasteaia lõpuks oleks kõigil lastel suhtlustasandil suus põhimõtteliselt nii eesti keel kui ka vene keel. Sellised lasteaiad võiksid olla ilma kohatasuta. Ühesõnaga, seal võiks olla mingisugune motivatsioon, et toetada neid inimesi oma lapsi sinna panema. See on kindlasti kõige perspektiivsem Tallinnas, kus on nii eesti kui ka vene emakeelega inimesi piisavalt palju, et lasteaedades tekiksid rühmad, kus oleks mõlema kodukeelega lapsi sama palju. Ida-Virumaal on avatud lasteaia programmi teha palju keerulisem ja mujal Eestis on selle jaoks ka vähem vajadust. Nii et see on eeskätt koht, kust Tallinnas saaks alustada. Alustada tuleks väikselt, kogemuste ja edu ilmnedes saaks seda laiendada. Selline võiks olla tee, kuidas alustada alusharidusega.
Üldhariduses ma leian, et kõige perspektiivikam oleks luua eesti õppekeelega koolide juurde vene algkooliklasse, milles õppivad lapsed saaksid n-ö algkooli jooksul niihästi venekeelse kirja- ja lugemisoskuse kui ka eestikeelse keele- ja kirjaoskuse, nii et nad võiksid seejärel õppida juba koos eesti lastega samas klassis, aga neile oleks tagatud kuni gümnaasiumi lõpuni vene keele, vene kirjanduse, vene kultuuri ainete plokk, mida nad õpiksid omaette või nende eesti lastega, kes sooviksid ja suudaksid ka seda õppida. Nii et eesti koolide juurde tuleks luua n-ö vene liine. Samuti võiks olla niimoodi seatud, et selline vene algkooliklass eesti kooli juures oleks lapsevanemale vaikimisi valik oma piirkonnas. Ainult sel juhul, kui vanem ütleb, et ta ei taha, et tema laps läheks eesti kooli vene liini peale, võiks ta valida kõige lähema vene õppekeelega kooli. Jällegi, see toimiks kõige paremini Tallinna piirkonnas, kus on tegelikult ka kõige suurem potentsiaal lõimimise valdkonnas.
Ida-Virumaal, jällegi, on seda keerulisem teha – lihtsalt seetõttu, et eesti õppekeelega koole on vähe ja neis juba õpib väga palju vene kodukeelega lapsi. Aga Narva rajatakse kaks riigigümnaasiumi ja ühest sellisest võiks tulla midagi, mida me kutsume n-ö eliitkooliks – kooliks, millel ei ole oma piirkonda ja kuhu inimesed saavad tulla igalt poolt. Sellel koolil võiks olla niisugune väga atraktiivne kallak, ütleme, rahvusvahelised suhted ja diplomaatia või midagi säärast, mis võiks äkitselt – eriti kui ta oleks Tartu Ülikooli Narva kolledžiga tihedas sidemes, nii et seal õpetaksid võib-olla isegi Tartu Ülikooli õppejõud

– tõmmata eesti emakeelega noori üle terve Eesti ja loomulikult vene emakeelega noori Ida-Virumaalt. Seal saaks tekkida selline keskkond, mis toetaks isiklikke kontakte ja vastastikust keeleõppimist. Kokku võttes ma leian, et kui me soovime sidusat ühiskonda ja tahame edasi minna lõimimisega, siis see on koht, kus tuleks teha muutus. Sisserände taastumisega, ühesõnaga, Eesti muutumisega sisseränderiigiks ja seetõttu, et segregatsioon on hakanud süvenema, on mul selline tunne, et lõimimine sellisel viisil, nagu ta on olnud suhteliselt edukas viimased 25 aastat, enam sama häid tulemusi ei anna. Lahendused peaksid olema paindlikud, pigem lastevanemate motiveerimisele, mitte sunnile üles ehitatud. Need peaksid olema kultuuriliselt pehmed. Vähemusidentiteedid peaksid saama tagatised ja võimalused oma identiteedi hoidmiseks. See peaks algama väikselt ja kasvama. See ei peaks olema kampaania, kellegi valimiskampaania, et nüüd teeme ja siin on tähtajad ja kõik peavad selleks hetkeks midagi saavutama. Pigem peab see olema asi, mis kasvab nagu lumepall. Vaja on aga põhimõttelist otsust: keelelõhe tuleks ületada. Ma loodan, kogu Eesti ühiskonna huvides, et see otsus tuleb konsensuslik üle terve poliitilise skaala. Aitäh teile!

10:55 Aseesimees Hanno Pevkur

Austatud professor, suur tänu teile selle ettekande eest! Riigikogu liikmetel on kogunenud suur hulk küsimusi ja esimesena küsib Urmas Kruuse. Palun!

10:55 Urmas Kruuse

Aitäh, austatud istungi juhataja! Väga auväärne ettekandja! Kui te oma ettekannet alustasite, siis te olite mõnes mõttes justkui jõulisem selles seisukohas, et mitte anda siia tulnud inimestele võimalust vabalt valida, mis võib tegelikult integratsioonile ja lõimumisele vastu töötada. Ettekande lõpus te muutusite nagu pehmemaks, samas teil oli läbiv tunnetus kogu aeg selles mõttes, et te tahaksite anda ka sellele vähemuskeelele teatud privaatsust ja võimalust oma kultuurilist arengut nagu sätestada. Mitu korda nimetasite ka Tallinna. Arvestades seda, milline osa rahvastikust paikneb Eestis, on Tallinnal ilmselt võtmepositsioon selles küsimuses, millest te rääkisite. Kuigi me oleme Tallinnas märganud seda, et nad ei ole väga aktiivsed. Kas see võib tähendada seda, et kui üks kohalik võim Tallinnas seda ei toeta, siis kogu Eesti kontekstis ei olegi võimalik seda projekti käsitleda sellisena, nagu te praegu siin ette tõite?

10:56 Tartu Ülikooli professor Martin Ehala

Selleks peaks, ma arvan, üsna põhimõtteliselt uurima, millised on riigi võimalused toetada selliseid arengusuundi, eriti programmide algatamisel. See ei pea tingimata käima munitsipaalrahastuse kaudu. Ma arvan, et seadusandjad ja poliitikud on siin tunduvalt paremas positsioonis, sest nemad saavad otsustada ja leida viise, kuidas mõjutada riigi tasandil protsesse kohalikus piirkonnas. Ma ei suuda sellele küsimusele nii detailselt vastata ega öelda, mida täpselt tuleks teha, kui palju suudab kohalik võim millelegi vastu seista või mis võib toimuda. Seda kõike on raske ennustada.
Nüüd, teie küsimuse esimese poole kohta, et ma olin suhteliselt järeleandmatu või kategooriline sisserändajate suhtes ja pehmem vene kooli suhtes, mis praegu eksisteerib. Ma arvan, et nii on ja see on loomulik, seetõttu, et inimestel, kes on siin sündinud ja elanud, on teatud eeldused selle suhtes, milline peab olukord olema. Nad teavad, milline on olukord olnud ja kui see muutub, siis nad küsivad, mis on selle mõju minu elule. Samas, inimestel, kes on äsja siia tulnud, ei saa olla mingisuguseid eeldusi, et samasugune olukord, mis oli nende koduriigis Venemaal või Ukrainas, peab tingimata jätkuma siin Eestis. Seetõttu on selline piirangu seadmine sisserändajatele – nendele, kes nüüd tulevad – minu meelest õigustatud. Samal ajal tuleks olla pehmem ja paindlikum nende suhtes, kes on siin elanud ja sündinud ning eeldavad, et olukord võiks olla pigem püsiv, mitte järsku muutuda.

10:58 Aseesimees Hanno Pevkur

Keit Pentus-Rosimannus, palun!

10:58 Keit Pentus-Rosimannus

Aitäh, hea esimees! Austatud ettekandja, aitäh ettekande eest! Nagu te ütlesite, segregeeritud haridussüsteemist alguse saav eri kogukondade eraldatus kandub paratamatult hiljem edasi hilisemasse ellu, toob kaasa ka näiteks kehvemad võimalused tööjõuturul ja kõik sellega seonduva. Te kirjeldasite oma ettekandes võimalikku lahendust alushariduses ja, nii nagu ka eelküsija viitas, juhtisite

tähelepanu, et kõige perspektiivsem on see programm tõenäoliselt Tallinnas. Kas te olete saanud sellele käsitlusele juba ka tagasisidet sellest kõige perspektiivsemast ja suuremast omavalitsusest? On teil infot, kas seal on valmidus, valmisolek seda programmi selliselt rakendada?

10:59 Tartu Ülikooli professor Martin Ehala
Ma ei ole küsinud tagasisidet ja seetõttu ma ei ole ka saanud tagasisidet. Mis puudutab valmisolekut, siis kindlasti lasteaedade tasandil on see liikumine olemas. Õpetajate Lehes on juba artikleid ja on inimesi, kes tegelevad sellega. Initsiatiiv on algatatud täiesti n-ö altpoolt, rohujuure tasandilt. Lihtsalt ma arvan, et on õige aeg anda sellele hingamisruumi ja rohkem rahastust.

10:59 Aseesimees Hanno Pevkur
Andres Herkel, teie kord, palun!

10:59 Andres Herkel
Aitäh, härra juhataja! Austatud härra Ehala, aitäh ettekande eest! Te osutasite nendele segregatsiooni protsessidele, mis mõnes Eesti piirkonnas ilmselt rahvastikuprotsesside mõjul süvenevad. Eks see on üks väga suur murekoht, kuidas siin leida lahendusi, kui palju peaks tegema riik, kui palju kohalik omavalitsus jne. Mul on ka küsimus. Kui palju teie või üldse keeleinimesed on saanud nendel teemadel nõu pidada, kas või Ida-Virumaa kohalike omavalitsuste esindajatega? Kas siin on võimalik mõelda ka niimoodi lasteaiast ja koolist välja, sellel pinnal, et oleks näiteks keeleõpe töökohtade kaudu või keeleõpe kutsekoolides süvendatumalt?

11:00 Tartu Ülikooli professor Martin Ehala
Aitäh! Ida-Virumaal on Tartu Ülikooli Narva kolledž ja seal käib pidev töö just nimelt sellesama teemavaldkonna ja küsimustega – keeleõpe, eesti keele õpe, integratsioon. Need inimesed, kes seal töötavad, on kindlasti olnud ja on tihedas kontaktis kohaliku kogukonnaga. Minu enda kontaktid piirduvad analüüside lugemise ja analüüside tegemisega, nii et mul isiklikke kontakte ei ole, aga ülikooli tasandil on need kindlasti olemas.

11:01 Aseesimees Hanno Pevkur
Andres Ammas, teie kord, palun!

11:01 Andres Ammas
Lugupeetav eesistuja! Lugupeetav ettekandja! Mida te arvate internetipõhisest keeleõppest? Kas me neid eesti peresid, kes elavad väljaspool Eestit, aga muretsevad oma laste eesti keele oskuse pärast, saaksime kuidagi paremini toetada ja aidata?

11:01 Tartu Ülikooli professor Martin Ehala
Aitäh küsimuse eest! Internetipõhine keeleõpe ja üldse internetipõhine õpe on sellises olukorras, kus meie keelekogukond on hargmaine või siis meie keeleruumis on inimesi, kes soovivad seda kasutada ja kellel ei ole muid võimalusi, üks parimaid viise, millega pakkuda tuge nendele, kes on väljaspool Eestit ja soovivad eesti keelt või aineid õppida. Näiteks, üks suurepärane algatus, mis töötab, on Üleilmakool Soomes. Need inimesed, kes seda kooli teevad, tagavad haridust Eesti põhikooli õppekava ulatuses nendele õpilastele, kes elavad väljaspool Eestit. Nad teevad seda interneti vahendusel ja nende õpilased on kõikjalt üle maailma. Vahel toimub õppetöö südaöösel õpetajate jaoks, et see saaks toimuda päevasel ajal õpilaste jaoks kuskil Californias. See on väga perspektiivne ja oluline arengusuund olukorras, kus me peame tõesti arvestama, et rahvastik on hargmaine. Seda tuleks, ma leian küll, toetada riikliku rahastusega, et sellised initsiatiivid saaksid areneda ja olla elujõulised.

11:03 Aseesimees Hanno Pevkur
Krista Aru, palun!

11:03 Krista Aru

Aitäh, härra juhataja! Austatud ettekandja! Aitäh selle intrigeeriva ja väga tõsiste ettepanekuteni viinud ettekande eest! Minu küsimus puudutab teie enda kogemust. Te olete praegu ka Soomes tööl eesti keele professorina. Kas Soomel on oma haridussüsteemi ees samasugused väljakutsed nagu meil praegu, et tõesti ületada seda ühiskonnas kasvanud lõhet?

11:03 Tartu Ülikooli professor Martin Ehala
Aitäh küsimuse eest! Soome on meist väga kaugel ees. Ta on ees ajalooliselt juba seetõttu, et Soome rootsikeelne kogukond on väga palju vanem kui Eesti venekeelne kogukond. Seetõttu selliseid haridusprobleeme, mis meil siin on, Soomes ei ole. Ma kujutan ette, et samasugune olukord ja lõimituse aste, mis on praegu Soomes soome ja rootsi kodukeelega inimeste vahel, on Eestis 50 või 70 aasta pärast. Ma arvan, et sinnapoole me peaksime püüdlema. Mis puudutab sisserännet, eriti viimase aja sisserännet, siis see ei ole olnud Soomes nii suur kui Eestis 25 aastat tagasi. Väljaspool Soomet sündinud rahvastiku osakaal on seal riigis ikkagi väga väike ja nad tõesti käivad soome koolis. Nii et keelelise lõimimise probleemi Soomes kindlasti ei ole. Erinevused on tingitud pigem ajaloolisest taustast, mitte sellest, et Soome haridussüsteem oleks tohutult efektiivsem. Lihtsalt nende olukord on parem.

11:04 Aseesimees Hanno Pevkur
Jürgen Ligi, palun!

11:04 Jürgen Ligi
Aitäh! Professor Ehala! Mina kandideerisin viimati piirkonnas, mis venestati ära ilma mingi kohaliku õiguspärase ootuseta, ja paraku on nii, et uued poliitilised algatused tuuakse välja kampaaniate ajal. Mina olen süüdi selles, et ühtne haridussüsteem oli ka osa kampaaniast. Selle mõte oli ikkagi see, et eraldi haridussüsteem toodab inimesi, kes elavad õnnetumalt, elavad vähem ja haigemini ning on kehvemate võimalustega. Nüüd te hoiatate sisuliselt poliitikuid, et ärge seda kampaaniasse tooge. Tõsiasi on, et nendes venestatud piirkondades, kus see probleem üldse eksisteerib, on alati võimul mitte-eestlased ja mittekodanikud – selles mõttes, et nemad otsustavad valimistulemuse. Öelge, kas teil on peale hoiatuse ka mingisugune varuplaan, julgustav plaan, kuidas siiski kehtestada eesti keelt ja eestikeelset haridust, et meie sotsiaalsed võrgustikud sulaksid kokku ning saatused oleksid natukene võrdsemad.

11:06 Tartu Ülikooli professor Martin Ehala
Aitäh küsimuse eest! Kui me nüüd vaataksime üldharidust, siis minu ettepanek on Eesti koolide juurde luua n-ö vene emakeelega algkoolid ning vene keele, kirjanduse ja kultuuri moodul kuni kooli lõpuni. See ei eelda vene õppekeelega kooli kinnipanemist või vene õppekeelega kooli eestikeelseks muutmist. See loob võimaluse inimestele, kes soovivad oma lastele paremat ja tervemat elu, pikemat eluiga jne, minna ja valida. Ühesõnaga, see lubab neil ise otsustada, kus oma lastele haridust anda.

11:06 Aseesimees Hanno Pevkur
Monika Haukanõmm, palun!

11:06 Monika Haukanõmm
Tänan, härra juhataja! Tänan, professor Ehala, selle ettekande eest! Te küll keskendusite oma ettekandes alus- ja üldharidusele, aga ma läheksin natuke sellest teemast välja. Ja minu küsimus puudutab just eesti keele majade projekti. Kuidas teie seda hindate? Kas see on vajalik ettevõtmine? Kas see viib meid segregatsiooni vähenemiseni või mitte? Kuidas te sellesse suhtute?

11:07 Tartu Ülikooli professor Martin Ehala
Aitäh küsimuse eest! Eesti majad on hea vahend sellises kohas, kus eesti keelekeskkond puudub. Sellises piirkonnas, ütleme näiteks Ida-Virumaal on väga keeruline saavutada läbimurret või teha mingisuguseid suuri algatusi või midagi muuta. Ühesõnaga, seal võiks ju otsustada, et kõik peab toimuma eesti keeles, aga see on ikkagi kuidagi vaevaline seetõttu, et puudub keelekeskkond. See on

eraldi piirkond, kus peab tegema seda, mida on võimalik teha. Seetõttu ma arvan, et eesti majade algatus tõenäoliselt aitab kaasa segregatsiooni ületamisele. Kui kellelgi on paremaid ideid, siis tuleb neid rakendada, aga tõesti, raske on seal leida selliseid lahendusi, mis toimiksid hästi efektiivselt ja kiiresti.

11:08 Aseesimees Hanno Pevkur
Külliki Kübarsepp, palun!

11:08 Külliki Kübarsepp
Aitäh, hea aseesimees! Hea ettekandja, tänan teid! Minu mure on see, et me tahame tõesti eesti keele jätkuvust säilitada ning millegipärast me defineerime ennast ka nii: ma olen eestlane, sest ma oskan eesti keelt. Tänapäeval ringi vaadates pole vahet, mis nahavärviga üks või teine laps on. Alus- ja ka lasteaia tasandil on eestikeelse hariduse andmine on kõige olulisem. Kas te saate hinnata ka seda, kas meil on loodud selleks tingimused? Kas meil on olemas piisavalt õpetajaid ja piisavalt kvalifitseeritud õpetajad? On meil olemas piisav motivatsioonipakett, et neid õpetajaid oleks ka siis lähiajal, kui on probleem?

11:09 Tartu Ülikooli professor Martin Ehala
Aitäh! Kõik oleneb sellest, kui mastaapselt midagi ette võtta. Kui soovida näiteks nendes piirkondades, kus on eesti ja vene emakeelega lapsi enam-vähem võrdselt, muuta kogu alusharidust, ühesõnaga, kaotada keeleline segregatsioon sealt ära, siis ma olen täiesti kindel, et õpetajaid ei jätku. Nad ei ole piisavalt hästi ette valmistatud kahepoolseks keelekümbluseks ja kogu selle metoodika jaoks. Seega ongi nii, et kui nüüd teha midagi äkitselt ja kõik peab kohe juhtuma, siis me oleme olukorras, kus meil õpetajaid ei ole. See on tõsine probleem. Samas, entusiaste on – väikselt alustada saab, sest on inimesi, kes tunnevad metoodikat ja saavad midagi ära teha. Vahepealse ajaga jõuab õpetajaid juurde kasvatada.

11:10 Aseesimees Hanno Pevkur
Professor Ehala, kahjuks on küsimuste-vastuste aeg täis, kuigi Riigikogu liikmetel, nagu näete, on teile veel küsimusi. Vast leiavad Riigikogu liikmed võimaluse tulla ja küsida need küsimused teie käest personaalselt ära. Igal juhul suur aitäh teile!

11:10 Tartu Ülikooli professor Martin Ehala
Aitäh!

11:10 Aseesimees Hanno Pevkur
Järgmisena on kõnetooli oodatud Tartu Ülikooli rakenduslingvistika osakonna juhataja professor Birute Klaas-Lang.

11:10 Tartu Ülikooli professor Birute Klaas-Lang
Austatud eesistuja! Austatud proua minister! Austatud rahvaesindajad ja head kolleegid rõdu peal! Mul on tõesti suur au ja õnn ja rõõm seista siin teie ees ja rääkida täna teemal, mis mind ennast väga erutab, mis on mulle südamelähedane olnud juba mitukümmend aastat minu töös Tartu Ülikoolis, aga mille kohta ma arvan, et see teema erutab kõiki siin saalis viibijaid. Nimelt, eesti keel kõrghariduses. Selle slaidikomplekti avaslaidi pildiks ma valisin sellise pildi, millel on vaade ülikoolile veidi teise rakursi alt: see on vaade Tartu Ülikooli peahoonele ülalt alla. Sellel on ülikooli sambad ja ka see, mis sealt välja hakkab tulema ja minema. Kõigepealt mõtestaks natukene seda, mis on ülikoolide ülesanne, mis on rahvusülikooli ülesanne ja mis on üleüldse Eesti kõrghariduse ülesanne. Ühelt poolt muidugi rahvusvaheline teadustegevus ja läbi teaduse õpe, aga ülikooli üks põhifunktsioon on ikkagi maailma paremaks muutmine ja Eesti paremaks muutmine tänu sellele, et ülikoolid kasvatavad Eestile tippintelligentsi: kasvatavad spetsialiste, ilma kelleta Eesti riik ei saaks sellisena eksisteerida, nagu ta on eksisteerinud.
Kui rääkida kõrghariduse õppekeelest, siis peab kindlasti ütlema seda, et tegemist on küll n-ö keelekasutuse püramiidi tipuga, aga äärmiselt olulise teguriga, ilma milleta eesti keel ei saaks eksisteerida. Siin juhiti täna juba mitu korda tähelepanu sellele, et eile oli meil emakeelepäev. Eilne

telesaade "Suud puhtaks" rääkis ka eesti keelest, rääkis emakeelest, rääkis keelekasutusest. Ja tõepoolest, mitte see ei ohusta eesti keelt, et luuletaja Wimberg kirjutab oma luuletuses sõna "kärbsed" tugeva p-ga või kahe tugeva p-ga – see kõik on luuletaja Wimbergi eralõbu. Eesti keelt võib ohustada see, kui ta jääb mõnest oma kasutusvaldkonnast ilma. Kui ta jääb mõnest kasutusvaldkonnast ilma, lakkab olemast kõrghariduse või ka teaduskeel, siis kasvab see tendents nagu lumepall. Mis motivatsioon on ka muukeelsel lapsel õppida koolis eesti keelt? Ta kehitab lihtsalt õlgu ja ütleb, et ülikool on ingliskeelne ja ma parem õpin inglise keelt. Miks ma peaksin oma energiat kulutama keele peale, millel võib-olla minu jaoks ei olegi perspektiivi?

Nii et valitseb selline teatud mõttes vastandlikkus: ühelt poolt on kõrghariduse keeleks olemine üks keele kestlikkuse kõige olulisemaid indikaatoreid, kuid teiselt poolt kuuleme järjest rohkem ja rohkem seda, et olgem, sõbrad, pragmaatilised, kogu maailm on ingliskeelne. Kõrgharidus on rahvusvaheline, teadus on rahvusvaheline. Ärme kulutame oma ressursse sellele, millele meil ei ole mõistlik neid kulutada! Aga samas, kõrghariduse keeleks olemine mängib ikkagi äärmiselt olulist rolli, et meie emakeel areneks, et eesti keel püsiks nii ühiskonna teenijana kui ka kultuurifenomenina.

Ei maksa arvata, et Eesti kogu Euroopa kontekstis selles mõttes mingil moel eristub. Euroopas on niisugune organisatsioon nagu Euroopa riigikeelte nõukogusid ja instituute ühendav EFNIL. Oma 2014. aastal Firenzes toimunud aastakonverentsil tegi EFNIL pöördumise kõigi Euroopa riikide kõrgkoolide poole, et ergutada, julgustada õpetajaid ja õpilasi kõrgkoolides kasutama teadustöös ja õppes oma riigikeelt. See, et ülikoolide õppes ja teadustöös on suundumus kasutada aina rohkem inglise keelt, on põhjustanud muremõtteid mitte ainult Eestis, mitte ainult maades, mille riigikeele kasutajaskond on väike, vaid ka palju suuremates riikides.

Eelmisel aastal tehti selline uuring, mida nimetatakse eesti keeleseisundi uuringuks. Selle uuringu järeldustes tõdetakse seda, mis on tõesti õige. Kõrgkoolide rahvusvahelistumise seisukohast on ingliskeelse õppe osakaalu suurenemine, mis on toimunud viimase kümne aasta jooksul, väga positiivne nähtus. Kuid kõrghariduse ingliskeelestumine mõjutab ühiskonda palju laiemalt. Ja nendes intervjuudes, mida selle uuringu ettevalmistamise käigus tehti, tõdesid paljud, et just keelekasutus kõrghariduses ja teadustöös on tõepoolest kõige tundlikum keelekasutusvaldkond, sest see mõjutab nii üliõpilaste väljendusoskust kui ka eesti keele funktsionaalsust igas valdkonnas. See tähendab, et on oluline, mis keeles me ülikoolis õpetame, aga selle mõju ulatub kogu meie ellu.

Aga mida öeldakse eestikeelse kõrghariduse kohta riigi strateegilistes dokumentides, just haridusvaldkonna dokumentides? Peab väga kurvalt nentima, et eesti keele roll kõrghariduses ei leia viimastes haridusdokumentides üldse mainimist. Nii "Elukestva õppe strateegia aastani 2020" kui ka "Kõrgharidusprogramm 2016–2019" pöörab tähelepanu ainult ühele valdkonnale, nimelt kõrgkoolide rahvusvahelistumisele. Märgitakse, et kõrgkoolide võõrkeelestumine ehk siis võõrkeelsed õppekavad on – tsiteerin neid arengukavasid – "akadeemilise edu ja kvaliteedi tagatis". Samas on nendes dokumentides kirja panemata põhimõte, et on oluline kindlustada eesti riigikeele toimimine kõrghariduskeelena. Varasemates haridust puudutanud strateegilistes arengukavades oli see olemas. Eesti keele rolli kõrghariduses peeti väga oluliseks näiteks "Eesti keele arengukavas 2011–2017". Märgiti, et kõrgkoolilõpetajate kõrget eesti keele oskuse taset tagav eestikeelne õpe on olemas kõigil õppeastmetel kõigis õppekavarühmades, kusjuures toetatakse ka võõrkeelse õppe võimalusi. Just seesama tasakaalu säilitamine – loomulikult tahavad ülikoolid olla osa akadeemilisest rahvusvahelisest maailmast, aga teiselt poolt ei tohi olla ohtu, et teatud erialad muutuvad kogu Eestis ainult võõrkeelseks – oli üks "Eesti keele arengukava 2011–2017" eesmärk.

Riik toetab eestikeelset kõrgharidust riiklike programmide näol. Väga positiivne on see, et meil on eesti keeletehnoloogia programmid, millest juba teine lõppes aastal 2017 ja mille jätku me palavalt ootame. On eestikeelse terminoloogia programm, mis samuti lõppes aastal 2017. Ootame palavalt ka selle jätkumist. On eestikeelsete kõrgkooliõpikute programm, mille tulemusel on koostatud ja kirjastatud kümneid eri valdkonna õpikuid, mis on üliõpilaste käsutuses. Samuti on käivitatud teadusprogramm "Eesti keel ja kultuurimälu".

Eesti keele roll on reguleeritud Eesti Vabariigi põhiseaduses, kus on kirjas, et riigi kohustus on tagada igaühe õigus saada eestikeelset õpetust. Samas jätab keeleseadus täpsustamata, kas õigus saada eestikeelset õpetust kehtib ainult üldhariduses või ka kõrghariduses. Kõrvale võib näiteks tuua Leedu Vabariigi põhiseaduse, kus on kirjas riigi kohustus tagada igaühe õigus saada leedukeelset õpetust kõikidel haridusastmetel, kaasa arvatud kõrgharidus. Õppekeelt reguleerivad meil ülikooliseadus ja rakenduskõrgkooli seadus: kõrghariduse taseme õppekeel on eesti keel. Aga muidugi on ülikoolidel

õigus otsustada, mis keeles õpetust antakse – meie ülikoolid on autonoomsed ja selle üle on mul väga hea meel. Meie kõrgharidusseadustik on uuendamisel ja oma ettekande lõpus esitan ka ettepanekud, mida võiks uute kõrgharidusseaduste tegemisel kaaluda.
Annan siin ka väikese ülevaate õppekeele dünaamikast kõrgkoolides viimase 25 aasta jooksul. Mis on toimunud? Aastat 1993 me alustasime sedamoodi, et 17% õppis meil vene keeles ja inglise keele osakaal õppekavades oli ainult 1%. Vahepealsed aastad ma jätan vahele, aga alates 2013. aastast on väga intensiivselt iga aastaga suurenenud ingliskeelse õppe osakaal. Venekeelse õppe osakaal on muutunud täiesti marginaalseks. Õppeaastal 2016/2017 moodustas eesti keele osakaal 82,6% ja inglise keele osakaal 10,2% ning nn mitme keele osakaal oli jõudnud 5,3%-ni. Mitme keelega on tegu doktoriõppes, kus on kasutusel eesti ja inglise keel.
Kui me räägime rahvusvahelistumisest, siis toome positiivseks näiteks sageli just meie lähiriike Skandinaavias, samuti Soomet. Huvitav fakt on aga see, et me oleme kõrghariduse rahvusvahelistumises Soomest juba ette läinud – mitte absoluutarvudes, küll aga protsentuaalselt. Soomes on välisüliõpilasi 7,7% tudengkonnast, Eestis sellel õppeaastal juba 8,2%. Sellel õppeaastal võib öelda ka seda, et ingliskeelsed õppekavad koos eesti- ja ingliskeelse õppekavaga, mis on siis doktoriõppes, moodustavad juba 30% meie õppekavadest. Mõtelge selle peale: 30%! Magistriõppes on meil juba 29% ulatuses ingliskeelne õpe.
Vaatame ka arve õppekavade kohta. Kui me vaatame õppekavadel õppijaid, siis see protsent on tunduvalt väiksem. Neid tudengeid, kes õpivad ingliskeelses õppes, on 12%, eesti- ja ingliskeelses õppes 5%. See tähendab seda, et ingliskeelsel õppel õppijate hulk ühe õppekava kohta on märksa väiksem kui eestikeelsetel õppekavadel õppijate hulk. Siit kerkib ka küsimus, kas väike üliõpilaste arv ingliskeelsel õppekaval tagab kava tasuvuse või rahastatakse ingliskeelset õpet hoopis eestikeelse õppe arvel.
Paar sõna ka doktoritööde keelest. Toon teile Tartu Ülikooli näite. Tõepoolest, doktoriõpe on nüüd kakskeelne, doktoritööd kirjutatakse põhiliselt inglise keeles. Seda on ka sellest tabelist näha, et 2016. aastal kaitsti Tartu Ülikoolis kokku 119 doktoritööd ja nendest eesti keeles oli ainult üheksa. Kui vaadata teisi ülikoole Eestis, siis alates aastast 2013 on kaitstud ainult ingliskeelseid doktoritöid Tallinna Tehnikaülikoolis ja Eesti Maaülikoolis, arvestataval hulgal eestikeelseid doktoritöid on Eesti Muusika- ja Teatriakadeemias ja Eesti Kunstiakadeemias. Ülikoolidel on motivatsioon pakkuda ingliskeelset õpet, sest ülikoolide ning Haridus- ja Teadusministeeriumi vahel sõlmitavates tulemuslepingutes on ette nähtud lisaraha rahvusvahelistumise eest. See on väga õige – väga vajalik on toetada rahvusvahelist keskkonda. Eesmärk on juba paar aastat olnud saavutada tase, et 20% õppekavadest oleksid ingliskeelsed. Tegelikult on see eesmärk juba peaaegu täidetud. Edasi võiks mõelda ka selle tugisüsteemi peale, et toetada eestikeelset õpet ülikoolides. Praegu saavad ülikoolid rahvusvahelise õppekeskkonna eest punkte edetabelitesse. Ja mis veel oluline: ingliskeelse õppekava puhul võib küsida õppemaksu. Ülikoolide jaoks on väga tähtis, et välisüliõpilased täidavad täitmata jäävad õppekohad ja sel moel on võimalik erialasid hoida. Nii et probleemide pundar on suur ja sassis.
Paari sõnaga ingliskeelsest õppest Tartu Ülikoolis. Tartu Ülikoolis on sellel õppeaastal juba alla 13 000 üliõpilase, nende seas on ligi 1000 välisüliõpilast. Probleem on just selles, et ingliskeelsetes õppekavades ei ole sellist moodulit, mis aitaks lõimida need tudengid Eesti ühiskonda. Selle üle kurdavad ka meie vilistlased. Kui aastal 2018 avatakse Tartu Ülikoolis 23 ingliskeelset õppekava, siis üks probleem on ka selles, et ainult umbes 30% on nendest noored, kes ise maksavad oma õppe eest. Nii on jälle suur küsimärk, kes maksab kinni ingliskeelse õppe, mida ingliskeelsed õppekavad ette näevad. Kusjuures need üliõpilased ei saa ka Eestis ühiskonda lõimimiseks vajalikku ettevalmistust.
Ja viimaks minu ettepanekud uuendatava kõrgharidusseadustiku ja teiste seaduste muutmiseks. Eesti riigi kohus on hoida ja arendada eestikeelset kõrgharidust. Ma arvan, et HTM-i ja ülikoolide tulemuslepingute kaudu on võimalik motiveerida kõrgkoole hoidma ja arendama eestikeelseid õppekavu, et meil tõepoolest ei juhtuks see, et mõned erialad Eestis muutuvad läbinisti võõrkeelseks. Võõrkeelsetel bakalaureuse- ja magistritaseme õppekavadel õppimine peaks olema reeglina tasuline, välja arvatud nendel erialadel, kus võõrkeelsetel õppekavadel koolitatakse Eestile vajalikke spetsialiste. Aga ka sellistel erialadel – ja seda tahavad üliõpilased ise – peaks pakkuma n-ö Eesti moodulit ja see võiks olla noortele tasuta. See on eesti keele, kultuuri ja ühiskonna tundmise õpe, aga ka tööpraktika Eestis, et siduda neid tudengeid Eesti eluga, et nad saaksid kogemuse Eesti ettevõtetes ja organisatsioonides ning et vilistlaste hulgas oleks rohkem neid, kes jäävad Eestisse tööle. Võiks mõelda ka riiklike regulatsioonide peale, et need välisüliõpilased, kes läbivad edukalt sellise õppekava, kaasa arvatud Eesti mooduli, võiksid saada elamisloa pikenduse, et Eestis endale sobiv töökoht leida. Ka

tasulises võõrkeelses õppes võiks tudengitele pakkuda tasuta Eesti moodulit ja siduda seda riiklike regulatsioonidega, mis aitaksid neil leida Eestis sobivat töökohta. Eesti vajab hästi koolitatud tippspetsialiste. Riik ja ülikoolid võiksid töötada koos välja Eesti mooduli ja nimetatud moodulit sisaldavate võõrkeelsete õppekavade finantseerimise mehhanismid.
Ja veel üks oluline probleem. Nimelt, kui Eesti ülikoolides on järjest rohkem võõrkeelseid õppejõude, teadustöötajaid ja muid töötajaid, siis on oht, et ülikoolide asjaajamiskeel, ülikoolide ühine keel ei ole enam eesti keel. Mul on ka ettepanek, kuidas tagada, et Eesti avalik-õiguslike, riiklike kõrgharidusasutuste asjaajamiskeel oleks jätkuvalt eesti keel. Nimelt, kõrgkoolis tähtajatu lepinguga töötavad välisõppejõud ja teadlased võiksid saada teatud aja jooksul, näiteks atesteerimise perioodi jooksul, omandada kas või passiivse eesti keele oskuse, et nad suudaksid ülikooli elust osa võtta. Ülikool ei peaks siis muutuma võõrkeelseks.
Lõpetuseks tahan öelda, et eesti keel ei ole väike keel. Võiks olla nagu rohkem uhkust ja väärikust, kui soovime eesti keelt säilitada ja arendada kõikides eluvaldkondades. Kui maailmas räägitakse umbes 7000 keelt – kes see täpset arvu ikka kokku oskab lugeda –, siis eesti keel kuulub ühe keelena miljonikeelte hulka ja on üks 300-st suurema kõnelejaskonnaga keelest. Kui minu käest küsitakse, mis võiks olla 100-aastase Eesti Vabariigi suurim saavutus, mille Eesti Vabariik on kultuuri valdkonnas 100 aasta jooksul saavutanud, siis ma arvan küll, et see on emakeelne kõrgharidus ja emakeel ka teaduses. Ma arvan, et me võiksime selle kingituse teha ka 200-aastaseks saavale Eesti Vabariigile. Aitäh!

11:30 Aseesimees Hanno Pevkur
Suur tänu, austatud professor! Küsimuste vooru avab Jürgen Ligi. Palun!

11:30 Jürgen Ligi
Aitäh, proua professor! Mul jäi professor Ehalaga pooleli jutt lasteaia ja kooli teemal. Teie jutuga ma olen väga nõus. Ma väidan, et kõige parem eesti keel on Tartu keel tänu ülikoolile ja sealsele keskkonnale. Aga öelge, kas teil on öelda midagi julgustavat teemal "Haridussüsteemi ühendamine ühiskonnaga"? Kui me juurutame selliseid pehmeid üleminekuvorme, mida professor kirjeldas, siis juhtub see, mis on seni juhtunud. Omal ajal venestatud piirkondades on endiselt võimul inimesed, kes sellest ühendamisest ei ole huvitatud, kes on huvitatud segregatsioonist. Kas teie arvates oleks mingisugust võimalust seda riiklikult rohkem toetada? Kas keegi on sellega tegelenud, kuidas võiks süsteemide ühendamisel olla natuke resoluutsem ja saavutada see kokkulepe laiemalt?

11:31 Tartu Ülikooli professor Birute Klaas-Lang
Aitäh küsimuse eest! Kõigepealt, mina n-ö valijana teen oma valikud ja iga valija teeb oma valikud. Ülikooli poolt vaadatuna võin ma küll öelda, et muu emakeelega või kodukeelega noore põlvkonna eesti keele oskus on oluliselt paremaks muutunud, kui võrrelda sellega, mis ta oli 10 või 15 aastat tagasi. Need n-ö pehme lõimimise sammud, millele professor Ehala tähelepanu juhtis, on andnud tulemust. Mina seda hädakella ei lööks. Kui me vaatame eesti keele oskust eri vanusegruppides, siis ausalt öeldes 20–29-aastane vene emakeelega Eesti elanik on tööturu jaoks paremini ette valmistatud kui eestlane. Sellepärast et tal on väga hea eesti keele oskus, tal on väga hea vene keele oskus ja tal võivad olla ka muud keeled suus. Samas ma saan aru, härra Ligi, teie murest. Mina tahaks ka, et kõik toimuks kiiremini, aga see on teie kätes.

11:32 Aseesimees Hanno Pevkur
Järgmisena küsib Urve Tiidus. Palun!

11:32 Urve Tiidus
Aitäh, lugupeetud juhataja! Lugupeetud ettekandja! Kõiki neid ettekandeid täna kuulates meenusid mulle 1980. aastad, kui meie põhjanaabrid võtsid üliintensiivselt käsile soomekeelsete sõnade loomise ingliskeelsete, anglitsismide asemele – seda nii tehnoloogia valdkonnas kui muudes valdkondades. See oli silmatorkav liikumine. Ma ei tea, kas see praegu veel jätkub. Me näeme, et internetis on inglise keele mõju väga suur, eriti nooremale põlvkonnale, ja seoses tehnoloogia arenguga luuakse väga palju sõnu.

Kui me tahame eesti keelt arendada, siis tuleks need kuidagi eesti keelde tõlkida. Kuidas te hindate seda olukorda praegu kõrghariduse vaatevinklist? Kas on küllalt uudissõnu, mis asendavad anglitsisme nendes valdkondades: tehnoloogia, tööstus, kogu internetindus, sotsiaalmeedia?

11:33 Tartu Ülikooli professor Birute Klaas-Lang
Jah, kaks riiklikku programmi tegelevad intensiivselt ka sellega. Terminoloogiaprogrammi eesmärk on aidata kaasa oskussõnavara loomisele ja kaasajastamisele, kõrgkooliõpikute programmi eesmärk on, et need oskussõnad, mis on loodud, jõuaksid ka auditooriumidesse. Sellega tegeldakse. Alati saab muidugi rohkem, alati saab paremini. Mis puutub Soomesse, siis Soomes on üldrahvalik liikumine: kõik saavad osa võtta oma eriala terminite, oma eriala oskussõnavara loomisest. Tõenäoliselt peaks ka Eestis sellega intensiivsemalt tegelema nii keeleteadlased kui ka erialainimesed koos. Samas tahan rõhutada: väga palju on meie endi kätes. Keelekasutaja otsustab ju, kas ta kasutab üht või teist eestikeelset sõna, kas ta räägib ikka *copy*'st ja *paste*'ist või mitte. Me kõik saame ju paluda oma arvutitesse installeerida eestikeelse tarkvara, mitte leppida sellega, et vaikimisi eeldatakse, et ülikooli professoril peab olema, kui ta saab uue arvuti, selles ingliskeelne tarkvara. Küsimus on ka meie oma hoiakutes.

11:35 Aseesimees Hanno Pevkur
Helmut Hallemaa, palun!

11:35 Helmut Hallemaa
Aitäh, eesistuja! Austatud professor! Tänan ettekande eest! Minu küsimus läheb mõneti eelmisest edasi ja see oleks õige esitada oluliselt tähtsa riikliku küsimuse sõnastajatele, sh Krista Arule, aga täna polnud see võimalik. Aga seda saab küsida ka teilt kui rakenduslingvistika osakonna juhatajalt. Kas uudissõna "taristu" sidumine eesti keelega on kõige õnnestunum? Taristu on meie jaoks eeskätt infrastruktuur ja betoon. Kas on õige siduda seda keelega? Teine küsimus on otseselt teie valdkonnast. Te rääkisite eeskätt eesti keele kaitsest ülikoolis, aga kas eesti keele kaitse ei peaks laienema? Ja ma ei mõtle ainult neid inimesi, kellest eeskätt jutt on olnud, kelle emakeel ei ole eesti keel. Kui hea on teie hinnangul neti- ja nutiajastul eesti keele oskus eestlaste hulgas, eriti Eesti noorema põlvkonna hulgas? Mil määral me peaksime selle õpetamisega tegelema?

11:36 Tartu Ülikooli professor Birute Klaas-Lang
Alustan viimasest küsimusest, emakeeleõpetusest eestlastele. Nagu ma enne ütlesin, alati saab rohkem ja alati saab paremini. Mille pärast ma väga südant valutan ja muremõtteid mõlgutan, on see, et õpetaja elukutse ei ole noorte seas nii hinnatud, nii prestiižne, et õpetajakoolitusse tormaksid rühmade viisi meie parimad üliõpilased. Ma arvan, et hea õpetaja on üks märksõna, millele peaks rohkem tähelepanu pöörama. Jällegi Soome näite põhjal: Soomes on õpetajakoolituse õppekavad üliõpilaste hulgas nii hinnatud, et sinna on kõige suuremad konkursid. Kui me jõuaksime ka sinnamaani, et meie parimad noored sooviksid õppida õpetajaks, siis kindlasti me ei peaks selliseid küsimusi esitama.
Mis see esimene küsimus oligi? Taristu, jah! Jah, võib-olla on natuke harjumatu rääkida keelest kui taristust. Aga ma räägiksingi keelest kui betoonist või tsemendist, mis seob ühiskonna. Ma olen vahel kasutanud ka kujundit, et keel on nagu moosikiht tordi vahel, mis seob ühiskonna kinni, aga samas võib ka tugevamaid sümboleid kasutada. Näiteks et keel on kõik need juhtmed, millega me üksteise külge oleme seotud. Ma ei arva, et taristu on vale sõna. Kui riik tegeleb väga hoolega oma kommunikatsioonide arendamisega, siis ka keel on ju miski, mida on vaja arendada. Keelevaldkonda on vaja arendada, sest keel aitab meil üksteisest aru saada ja keel seob riigi ja ühiskonna.

11:38 Aseesimees Hanno Pevkur
Andres Herkel, palun, teie kord!

11:38 Andres Herkel
Aitäh! Austatud ettekandja! Teid kuulates tahaks olukorda hinnata nii, et see aeg, kui meie magistrandid ja õppejõud pidid tõestama, et nad on suutelised tegema teadustööd inglise keeles ja seda ka juhendama, on ammu läbi. Seda enam tõestada ei ole vaja. Eesti keele küsimus on nüüd hoopis olulisem. Minu teada nõutakse nende tööde puhul ka ingliskeelset kokkuvõtet. Ma ei tea, kas

doktoritöödel see ka endiselt kehtib. Kui hästi seda nõuet täidetakse? Ja kui siit veel edasi mõelda, siis meil on olemas sellised ajakirjad nagu Akadeemia ja Horisont, isegi Riigikogu Toimetised võib mingis mõttes sinna hulka arvata ja neid on veel. Kas ei oleks põhjust kehtestada ka selline nõue, et iga doktoritööga kaasneb selle esinduslik esitlemine ka eestikeelses kirjasõnas?

11:39 Tartu Ülikooli professor Birute Klaas-Lang

Aitäh! Väga hea küsimus ja väga oluline teema! Eesti keele arengukavas on kirjas ettepanek, et kõik võõrkeelsed doktoritööd peaksid olema varustatud ammendava eestikeelse kokkuvõttega. Suuremalt jaolt peetakse ülikoolides sellest kinni. Tartu Ülikooli akadeemilisi kraade käsitlevas regulatsioonis on tõepoolest kirjas, et võõrkeelne doktoritöö peab olema varustatud ammendava eestikeelse kokkuvõttega. On erialasid, kus see on kümme lehekülge, on erialasid, kus see on kaks lehekülge – sõltub erialast.

Mis puudutab meie teadustulemuste tutvustamist laiemale elanikkonnale, siis toon Tartu Ülikooli suure patrioodina näiteks, mismoodi see Tartus on korraldatud. Iga võõrkeelne doktoritöö peab sisaldama teadusliku oskussõnavara arendamiseks vajalikku eestikeelset kokkuvõtet, aga lisaks peab selles olema üks lehekülg sellises keeles ülevaadet doktoritööst, et vanaema ka aru saaks, millest jutt käib. Sellised leheküljepikkused kokkuvõtted avaldatakse ka ülikooli koduleheküljel. Nii et sellega tegeldakse. Üldiselt aga peaks vaatama teisigi ülikoole, kui oluliseks seda peetakse. Kõikides ülikoolides niisugust regulatsiooni paraku ei ole.

11:40 Aseesimees Hanno Pevkur

Keit Pentus-Rosimannus, palun!

11:40 Keit Pentus-Rosimannus

Aitäh, austatud aseesimees! Hea ettekandja, aitäh ettekande eest! Keel on elav ja arenev organism. Eesti keele arendamiseks, selle arengu kavandamiseks sai haridusministeerium 20 aastat tagasi ülesande koostada eesti keele arendamise strateegia. See strateegia on põhjalik dokument, mis peab aitama kaasa eesti keele kasutamisele kõikides eluvaldkondades, peab läbimõeldult toetama eesti keele õppimist, uurimist ja tegelikult ka kaitset. Aga eesti keele arendamine hõlmab kindlasti rohkemat kui ainult eesti keele õpetamist. Samas on nüüd uuesti hakanud liikuma mõte sellest, et eesti keele riiklikku arengukava pole vaja, selle võiks lõimida elukestva õppe strateegiasse. Ma palun teil seda kommenteerida: mis teie sellest mõttest arvate ja kas te peate oluliseks, et eesti keele arengukava endiselt olemas oleks?

11:41 Tartu Ülikooli professor Birute Klaas-Lang

Aitäh, väga hea küsimus! Meil on ette näidata kahe pika perioodi arengukavad, mille eesmärgid eesti keele valdkonnas on väga põhjalikult läbi töötatud ja läbi vaieldud. Teine arengukava lõppes tõepoolest aastal 2017. Küsimus, mis nüüd edasi saab, on väga õigustatud. Mulle teadaolevalt – kindlasti proua minister, kes täna ka kõneleb, annab selle kohta rohkem selgitusi – pikendatakse lõppenud arengukava aastani 2020. Eesti riik vajab mõtestatud keelepoliitikat, kindlasti on see oluline. Ja keelepoliitika ei ole ainult see, mida teeb Haridus- ja Teadusministeeriumi keeleosakond. Keelepoliitika on kõik see, mida ka teie teete, mida kogu Eesti vajab.

Edaspidi, kui me oleme pikendanud seda lõppenud arengukava paari aasta võrra, on vaja läbi mõelda, kuhu ikkagi on kirja pandud Eesti keelepoliitika põhialused – mis kategooria dokument see on. Eesti riigis on minu teada 48 arengukava ja strateegiat. Ilmselt on seda natuke liiga palju. Samas on keelevaldkonnaski – seda ma tundsin ka eelmise arengukava puhul – palju asju, mis on kukkunud toolide vahele. Kõik tunnistavad, et valdkond on oluline, seda on vaja arendada, aga kes seda teeb? Selle eest vastutaja ebamäärasus on ka takistuseks olnud. Lühike vastus teile aga on: praegu pikendatakse eesti keele arengukava. Eesti riik ei pea ilma eesti keele arengukavata edasi eksisteerima, see on päris selge. Mõtleme ühiselt läbi, mis võiks olla see katusdokument, mida Eesti vajab!

11:43 Aseesimees Hanno Pevkur

Külliki Kübarsepp, palun!

11:43 Külliki Kübarsepp

Aitäh, hea aseesimees! Aitäh teile, Birute Klaas, eriti oma kõne emotsionaalsete ilusate lõpusõnade eest, mis te ütlesite Eesti Vabariigi kingitusele mõeldes! Mul on selline küsimus: milline on eesti keele olukord digitaalvaldkonnas? Kas selle arendamiseks oleks vaja lisaressursse ja kui oleks, siis milliseid ressursse?

11:44 Tartu Ülikooli professor Birute Klaas-Lang

Keeletehnoloogia arendamise programm on riikliku programmina olnud juba mitme etapi kestel riigi tähelepanu keskmes. Ma arvan, et eesti keele digitaalsete kasutusalade arendamise vastu on riiklikku tähelepanu päris palju olnud. Ma väga loodan, et see tähelepanu väljendub ka ressursi eraldamise näol. See, et meil on andmebaasid, et meil on keelekorpused, on üks teema. Meil on tõlkesuutlikkus ja see on hea lahendus ka kõrghariduse andmise seisukohalt. Masintõlge on sellisel tasemel, et auditooriumis viibivale ühele-kahele välisüliõpilasele on võimalik paralleelselt eestikeelse tekstiga tagada masintõlge inglise keelde. Kõik need arendused aitavad kaasa eesti keele püsimajäämisele ja arenemisele.

11:45 Aseesimees Hanno Pevkur

Austatud professor! 15 minutit on läinud linnutiivul. Ma tänan teid teie panuse eest! Nüüd on meil aeg läbirääkimisteks. Esimesena on kõnetooli oodatud proua minister. Palun, kaheksa minutit!

11:45 Haridus- ja teadusminister Mailis Reps

Lugupeetud Riigikogu liikmed! Lugupeetud juhataja! Väga austatud esinejad! Kõigepealt suur aitäh Vabaerakonnale riiklikult tähtsa küsimuse algatamise eest! Väga-väga armas on rääkida emakeelepäevale järgneval päeval nii olulisel teemal kui eesti keel. Eesti keele strateegiline dokument on eelkõige meie põhiseadus. Põhiseadus ütleb, et see on meie jaoks kõige alus, et eesti keel ja kultuur säiliks ja areneks. Sellest tulenevalt on teistes dokumentides öeldud, et Haridus- ja Teadusministeerium on juhtiva keelevaldkonna eest vastutajana kohustatud omama strateegiaid ja arengukavasid ning juhtima ja jälgima erinevate programmide elluviimist. Ja mul on hea meel tõdeda, et kõik tänased eelkõnelejad on selle töö eest vastutanud ja seda juhtinud. Suur-suur tänu kõigile!
Mitmesugustel asjaoludel oleme täna tõepoolest otsustanud, et kõige otstarbekam on täna kehtivat arengukava pikendada aastani 2020. Selle aja jooksul on vaja kõige kõrgemal tasemel, keelenõukogu juhtimisel, aga kindlasti ka Riigikogu ja paljude erialaspetsialistide kaasabil paika panna eesti keelt puudutavad põhiseisukohad. Need tähendaksid siis kõrgemal tasemel kokkuleppeid, kui on arengukavad, mille alusel on võimalik konkreetselt toimetada.
Nii nagu professor Birute Klaas-Lang juba märkis, võib-olla – rõhutan veel kord, et võib-olla – tasuks järgmistes arengukavades keel strateegiatesse sisse tuua. See puudutab nii haridus- kui ka teadusteemasid, samuti mitmeid teisi valdkondlikke dokumente, mille eest vastutavad justkui teised ministeeriumid. Keele arengukava on paljuski jäänud Haridus- ja Teadusministeeriumi ning keelenõukogu pärusmaaks. Mitmed teised arengukavad justkui ei olegi selle teemaga seotud, kuigi me kõik saame aru, et need jätkutegevused peaksid olema kajastatud muudeski strateegiates.
Täna on siin tõstatatud mitmeid momente ja kuna tõepoolest minutid jooksevad, nagu juhataja ütles, väga kiiresti, siis ma käin mõned teemad jooksuga läbi. Meie kohustus on ühiselt eesti keele arendamise, õpetamise ja hoidmisega tegeleda, seda juba alustades alusharidusest, jätkates põhikoolis ja gümnaasiumis, kutsekoolis ja kõrgkoolis ning edasi elukestvas õppes. Mitmed nendest teemadest on ka täna kõlanud.
Kõigepealt, meie keeleõpetajad. Meie alusharidussüsteemis on üheks põhikohustuseks seatud eesti keele õpetamine. Meie lasteaiaõpetajad on täna ju enamikus kõrgharidusega ja nende kohustus on ka eesti keele õpetamine. Ma pean seejuures silmas mitte eesti keele kui võõrkeele õpetamist, vaid lihtsalt eesti keele õpetamist.
Vaatame oma eesmärke edasi, mida me veel kindlasti vajame. Mis puutub koolivalmidusse ja põhikooli esimesse astmesse, siis täna meil on endiselt probleeme funktsionaalse lugemisoskusega, millest tulenevad ka teised probleemid koolis. Meie põhjanaabrid on väga targalt välja toonud funktsionaalse lugemisoskuse tähtsuse ja meiegi peaksime seda oma hariduses toonitama.
Järgmine samm, vaatame edasi: kas me suudame täna piisavalt ära kasutada meie parimaid teadmisi kirjandusest, meie kirjanikest? Kas me suudame olla parimad analüüsijad, mis toimub meie kirjakeelega? Kas kõigele sellele on nii olemasolevates strateegiates kui ka mitmetes muudes dokumentides piisavalt tähelepanu pööratud? Selles valdkonnas on meil kindlasti veel palju tööd ära teha.

Aga nüüd järgmine, täna samuti juba kõlanud teema: eesti keel ja digikeskkond. Kas see valdkond areneb piisavalt? Jah, on olemas mitmed programmid, aga selleski osas on veel palju teha. Samas on hea meel tõdeda: teadlikkus sellest, et meie arvutid-programmid peavad rohkem eesti keeles rääkima, on tõusnud. Ja me räägime juba järgmistest astmetest digikeskkonnas – see on kogu aeg päevakorral. Ka erasektori suhtumine on paljuski muutunud, teadlikkus on tõusnud ja huvi kasvanud.
Eesti teadusterminoloogia teema on täna vähem kõlanud, aga ka see vajab kindlasti tähelepanu. Lisaks meie oma doktoritöödele tehakse täna palju teadustööd rahvusvahelistes kollektiivides, see baseerub inglise keelel ja nii on eestikeelse terminoloogia arendamine jäänud pigem teisejärguliseks.
Eesti keelega on täna seotud veel üks valdkond, mis tõsteti lauale Andres Ammase küsimusega, ja see on täna üks võtmeküsimusi. Jah, meil on tagasiränne juba plussmärgiga, aga siiski on väga palju eesti peresid, ka lastega peresid, kes elavad täna väljaspool Eestit, ja nende emakeelses keskkonnas, emakeelses haridussüsteemis hoidmine on väga oluline. Üleilmakool on olnud väga positiivne näide. Olulised on ka mitmed teised programmid. Digiõpikute ja muude digiõppematerjalide väljaarendamine on üks headest abivahenditest, et hoida neid lapsi seotuna.
Ja veel üks täna väga palju kõlanud küsimus: kas meie mitte-eestikeelne elanikkond oskab eesti keelt? Kas sellega on täna kõik korras? Meil on veel palju võimalik teha, aga professorite täna välja toodud hoiak on selline, et see peab olema järkjärguline. Ma arvan, et siin on üks tõsine küsimus üleval. Professor Ehala rääkis kahepoolsest keelekümblusest ja vene laste rohkemast toomisest eesti kooli ja eesti lasteaeda. Aga see tõstatab ka küsimuse, millele me peame siingi saalis väga ausalt vastama: kas meie eestikeelsed koolid ja meie eestlastest lapsevanemad lasteaedades on täna selleks valmis? See tähendab ju asjaosalistele väga suurt pingutust. Rääkides kahepoolsest keelekümblusest, on meil täna olemas mõned head näited, aga see on ikkagi üsna erandlik, et eestlasest lapsevanem kiidab heaks vene ja eesti laste mõlemapoolse keelekümbluse. Nii et see on küsimus. See saab olla üks mudelitest. Ma võin täna tuua väga konkreetse näite: Narvas tegutseb riigikool, kus käib vene lastele suunatud intensiivne eesti keele õpe, ja huvi on suurem, kui sinna kooli täna suudetakse lapsi vastu võtta. Nii et huvi on ja meie siin peame mõtlema, kas me oleme teinud oma parima. Aitäh teile!

11:53 Aseesimees Hanno Pevkur

Aitäh, austatud minister! Juhin kõigi tähelepanu sellele, et läbirääkimiste käigus on kõnelejate järjekord selline, et kõigepealt on fraktsioonide esindajad ja pärast seda on igal Riigikogu liikmel võimalus tulla kõnetooli. Esimesena saab Reformierakonna fraktsiooni nimel sõna Jürgen Ligi. Palun!

11:54 Jürgen Ligi

Austatud juhataja! Austatud kolleegid! Minu veendumus on küll, et järgmine suur ühiskondlik kokkulepe, kui nii võib öelda, on Eesti ühiskonna ühendamine keele kaudu, ja seda alates lasteaiast. Kõik sellised pehmed variandid, mille puhul otsustajad on kokku võttes valimistulemust määravad mittekodanikud ja mitte-eestlased, lihtsalt ei tööta. Need ei ole siiani töötanud ega hakka kunagi tööle. Aga mis mind iga päev keeleteemale mõtlema käivitab, see on, kuidas öeldagi, keeleoskus üldiselt. Ja minu arust võiks siin ruumis olla väike kokkulepe, et me otsustame muuta Riigikogu ja valitsuse eestikeelseks.
Mul on muljeid tänastest ettekannetest, aga ka eilsest päevast. Kui eilsest alustada, siis ma räägin ainult väga päevakajalisest teemast, sest emakeelepäev on äsja läbi saanud. Vaatasin järjekordset valitsuse infotundi ja kuulasin, kuidas peaminister räägib. Keel hakkab, ma väidan, siiski mädanema peast. Ta tänab kõigepealt küsimuse osas, siis ta räägib midagi, heidab ette midagi rünnaku osas ja annab teada kohtumisest millegi osas. Loomulikult räägib ta niimoodi igal kolmapäeval. Ta räägib vaadetest, seisukohtadest, otsustest, aruteludest, vaidlustest, lahendustest, sõnavõttudest, kasutades üht ja sama kaassõna, mis väga tihti on grammatiliselt täiesti vale. Väga tihti või alati tõrjub ta mingisuguseid paremaid lahendusi või ka lihtsalt käändeid ja selget lauseehitust. See on päris masendav. Ja küsimus ei ole ühes sõnas. Küsimus on selles, kas me lepime sellega, et parasiitsõnad, kehv keeleoskus söövad ära eesti keele. Aga praegu see nii on.
Eesti keele arendamise asemel me peaksime rääkima sellest, et eesti keel muutub, ja mitte harituse, vaid kirjaoskamatuse mõjul. Kirjaoskamatud on tegelikult need, kes kujundavad eesti keelt. Ja eesti keel muutub siin saalis ka järjest lamedamaks, lihtsamaks ja kahjuks meie endi kaudu bürokraatlikumaks. Aga noh, ei tohi ühekülgne olla, eks ole. Me oleme kõik ebatäiuslikud. Ma ei arva, et ma olen mingisugune eeskuju. Ma lihtsalt tahan kõigile sisendada teatud hoiakut. Ma pidin saalist ära minema,

kui peaminister kasutas järjekordselt teist parasiitsõna, mis mul praegu ei tule keelele. Kui tagasi tulin, siis täpselt sama sõna kasutas üks Riigikogu liige. Ja et kriitika ei jääks ühekülgseks, siis märgin, et täna on meil saalis ka keeleminister, kes oli kohal ka eile, ja kas te panite tähele, mitu korda ja mitmes tähenduses ta kasutas sõna "täna"? Ma arvan, et eesti keel peaks olema täpne ja mitmekesine. Meil on olemas ajamäärused, meil on olemas lihtsalt oleviku vorm ja me ei peaks kasutama sõna "täna" sidesõnana.
Ma ei võitle siin mitte üksikute sõnadega, vaid ma võitlen suhtumisega. Ja asi ei ole mitte ainult meis muidugi. Kui avalik-õiguslik televisioon täna – just nimelt täna! – kuulutas välja, et meil on kõnekunstipäev, siis kasutati formuleeringut, kuidas see nüüd oligi, et "kuidas siis kõnet teostada". No on kole! Minul igatahes hakkavad kõrvad valutama.
Palun lisaaega kolm minutit!

11:58 Aseesimees Hanno Pevkur

Palun, kolm minutit lisaaega!

11:58 Jürgen Ligi

Ma arvan, et me peaks midagi ette võtma. Me peaksime alustama sellest, et me lihtsalt ei lase keelel ära ussitada. Konarused ja saamatused – need kõik on inimlikud, aga parasiidid ei ole.
Kõige rohkem mind häirivadki kaassõnad. Mulle meenuvad ka kirjandusinimeste öeldud sõnad, et me teeme midagi läbi selle. Ma kuulsin ka täna kirjaniku suust seda mitu korda. Kahjuks me teeme kuskilt läbi ja vägisi kõiki asju. Selle tagajärg on mingite kaassõnade, mingite muude lausekonstruktsioonide ja käänete ärahävitamine. See *tšerez* või *through*, mis on minu arust nendes keeltes palju laiema tähendusega, muutub ka meil domineerivaks. Kaovad ära sellised sõnad nagu "abil", "moel", "viisil", "toel", "tõttu", "teel", "pärast", "sellega". Kõik asjad pressitakse kusagilt läbi. Ma olen sellel või nendel teemadel pidanud hulga võitlusi ka erinevates riigiametites. Mind häirivad vägagi ületuletamised, sihukesed lellepojavennad nagu "koheselt" või "varasemalt". Keegi ei mäletagi, et on olemas sõnad "kohe" või "varem", aga uhke on öelda kuidagi oma staatust esile tõstes hästi keeruliselt ja teinekord topelt.
Mida me teha saame? Tuletame ikkagi üksteisele aeg-ajalt seda meelde, kas või selle arutelu käigus. Ma ei usu, et ma saan seda veel kord teha Riigikogus, aga ma olen peaministrile öelnud sedasama nelja silma all. Ta on teinud lihtsalt juhmi näo ja tundub, nagu ma oleks kuskil Mustamäel mingi ukselt uksele käija, kellel on vaja väike kontakt luua ja siis edasi liikuda. Inimesed lihtsalt ei teadvusta probleemi. Tipptasemel inimesed lihtsalt ei teadvusta, et keel on midagi, mis on meile antud ja mille me peame edasi andma. See ei ole areng, mis praegu toimub, see on taandareng. Ja see kriitika ei ole tähenärimine. Ja ma ei taha teha mingit etteütlust. Jumala pärast, minu arust see etteütlus on selline formaat, milles ma keeldun osalemast põhjusel, et see on nagu mingisugune trikisuusatamine. Trikisuusatamisel ei ole tervise edendamisega ja liikumisharrastusega kuigi palju ühist. Liikumisega siiski kindlasti on.
Tegeleme siiski keelehügieeniga! Ma olen seda tähenärimist – kui nii tohib öelda, aga ma ei nõustu, et see on tähenärimine – ka valitsuses edendanud, pakkunud välja, et Riigikantselei sellega tegeleks. Olen teinud ka õelaid märkusi, aga ma arvan, et keelekoolitus on vajalik ja et viimast keeleauhinda oleks väärinud tegelikult instituut, kes tegi riigiametnikele koolituse. Tegelikult me peaksime koolitama ennast ka. Oma fraktsiooni ma olen koolitanud ja kutsunud päris eksperte appi. Natukene aitas, aga natuke ajas tigedaks, nagu oli oodata.
Aga ma kutsun kõiki üles tegelema nende asjadega! Tänan Vabaerakonda, kes keeleteema siia saali tõi! Räägime küll taristust, aga ma loodan, et keelehügieenist natuke siiski ka. Aitäh!

12:02 Esimees Eiki Nestor

Sotsiaaldemokraatliku Erakonna fraktsiooni nimel Barbi Pilvre, palun!

12:02 Barbi Pilvre

Austatud eesistuja! Lugupeetud keeleinimesed! Kolleegid! Eesti kirjakeel on tänu õnnelikele juhustele ja paljudele pingutustele sündinud romantiline ühisprojekt, mitte enesestmõistetavus. Eesti keele arendamine oli kuni 19. sajandini teatavasti peamiselt baltisaksa aadlike harrastus ja kuni selle ajani ka baltisaksa kirikutegelaste praktilistest vajadustest sündinud nähtus. 19. sajandil arenes eesti keel tänu

eesti soost, ent peamiselt saksa keelt kasutanud kirjameeste Faehlmanni, Kreutzwaldi, Jannseni ja teiste kirjanduslikele ja ajakirjanduslikele ettevõtmistele jõudsalt. Murreterikas eesti keel ehk maakeel hakkas ühtlasemaks kirjakeeleks muutuma, kui olid ilmunud esimesed grammatikaraamatud ja tehtud muid keele korrastamise katseid.
20. sajandi esimesel poolel ehk 100 aastat tagasi hakati keelt jõuliselt normeerima. Eesti kultuuriloo värvika etapina teame Aaviku keeleuuendust ja Veski juhitud keelearenduse raames peetud võitlust reeglistatud eesti keele eest. Aga alles 1917. aastal ehk sada aastat tagasi sai eesti keel ametlikuks keeleks. Kooligrammatikate ja õigekeelsussõnaraamatute mõjul ühtlustus eesti kirjakeel esimese vabariigi ajal märgatavalt. 1920. aastal muudeti Tartu Ülikool eestikeelseks. See polnud sugugi kerge, sest eesti keelt oskavaid teadlasi ega professoreid ju polnud. Kuulsime siinsamas Riigikogus mõni aeg tagasi teaduste akadeemia loomise 80. aastapäevale pühendatud konverentsil, et Eesti teaduslugu kuni 1920. aastateni on suuresti baltisaksa ja Vene teaduse lugu. Alles eelmise sajandi 40-ndateks oli Põhja-Eesti murretele tuginev eesti kirjakeel kujunenud ühtseks kirjakeeleks tänases mõttes. Nõukogude okupatsiooni ajal oli eesti keele uurimine ja arendamine rahvusliku vastupanu vormiks. 1947. aastal asutati Keele ja Kirjanduse Instituut, mis on aastakümneid uurinud ja kirjeldanud teaduslikult eesti keele grammatikat ja sõnavara, loonud oskuskeelt ja koostanud sõnaraamatuid. Eesti keel kui romantiline projekt on nüüdseks lõpule jõudnud, oma haripunkti saavutas see aga 1980-ndate lõpus rahvusliku tõusu ajal, mis tipnes Eesti iseseisvuse taastamisega. Pragmaatiline pööre toimus 1990. aastatel.
Eesti keel on meie ainus riigikeel. Peame enesestmõistetavaks, et meil on rikas eesti keel ja kirjandus. Soovime eesti keele kasutamist igapäevapraktikates ja nõuame seda politseiniku rangusega näiteks poekassades ja taksodes. Tahame, et siinsed venekeelsed inimesed oskaksid hästi eesti keelt, ja oleme sõnades väga ranged keelepoliitikud. Jälgime, mis toimub sisserändajate ja tagasitulijatega. Samas pole sünnipäraste eestlaste hea eesti keele oskus üldsegi enesestmõistetav. Tudengitega kokku puutudes näen, kui raske on neile teinekord keerukam eestikeelne eneseväljendus, lausete moodustamine, sõnade täpse tähenduse mõistmine. Mis puutub õigekeelsusesse, siis oli kuulda, et paljud kolleegid ei julgenud eile Riigikogus emakeelepäevale pühendatud eesti keele etteütlust teha.
Keel on elav nähtus ja seetõttu pidevas muutuses. Meil on vägagi vaba internetikeel, kohati logisev ajakirjanduskeel. Meil on rikas ilukirjanduskeel. Võtmevaldkonnaks on aga teaduskeel ja kõrghariduse keel. Aitäh, professor Birute Klaas-Lang, selle olulise võtmeteema käsitlemise eest siin! Tasub väga kriitiliselt jälgida, mis toimub Eesti kõrgharidusmaastikul. Viimastel aastatel on räägitud, kuidas ülikooliharidus rahvusvahelistumise lipu all järjekindlalt ingliskeelseks muutub.
Palun lisaaega!

12:06 Esimees Eiki Nestor
Kolm minutit lisaaega, palun!

12:06 Barbi Pilvre
Siinses saalis on enamik meist saanud kõrghariduse Nõukogude Eestis, kus erinevalt mõnest teisest liiduvabariigist oli emakeelne kõrgharidus ja peeti visa võitlust ülikooliharidu se venestamise vastu. Näiteks mäletan oma õpingutest Tartu Ülikooli eesti keele ja kirjanduse erialal, kuidas oldi vastu venekeelsuse nõudele väitekirjade puhul. Nüüd aga julgustame magistrante kirjutama inglise keeles. Tunnistan, et minagi ponnistasin oma magistritöö mõni aeg tagasi valmis inglise keeles – see oli lihtsam, kuna teaduskirjandus on nagunii ingliskeelne. Ülikoolid on leidnud võimaluse teenida raha ingliskeelseid õppekavasid avades, et hakkama saada tasuta kõrghariduse põhjustatud rahapuudusega. Pole üldsegi enesestmõistetav, et meie noored saavad magistritasemel õppida eesti keeles.
Aasta tagasi arutasime siin Riigikogus sotsiaaldemokraatide eestvõttel Tartu ja Tallinna ülikoolirahvaga, mida teha, et kõrgharidus jääks eestikeelseks. Teadus on rahvusvaheline ja ülikooliõpe on teaduspõhine, see on selge. Samas kaovad Eesti teadlaste ingliskeelsed artiklid kuskile teaduspublikatsioonide massiividesse ja sageli ei ole Eesti teadlased võimelisedki oma teadmiste nüansse eesti keeles väljendama, et neid näiteks siinses meedias tutvustada. Selleks pole ka aega ega motivatsiooni. Õnneks on nüüd isegi teadusprojektide rahastamise tingimustesse sisse kirjutatud kohustus oma töid ühiskonnale tutvustada ka eestikeelse populariseerimise kaudu. Loodetavasti aitavad need nõuded kaasa sellele, et eestikeelse akadeemilise suhtlemise võime püsib.
Samas on inglise keele surve eestikeelsele haridusele väga suur ja see võib kaasa tuua olukorra, kus me näeme, et mõnel teemal on kitsas ringis kergem rääkida inglise keeles. Toon näiteks rahvusvahelise

poliitika või äri, tehnoloogiavaldkonna, sotsiaalsed innovatsioonid – lihtsalt polegi keelt. Loodetavasti ei jõua me tagasi olukorda, mis valitses Eestis sada aastat tagasi, kui ülikoolis õpiti vene ja saksa keeles ning keerulisemat vestlust ei saanudki ilma teiskeelsete tsitaatideta arendada. Loodetavasti seda ei juhtu. Me peame teraselt silma peal, mis toimub vene koolides, lasteaedades ja vene elanikkonna hulgas. See on oluline, ent samal ajal anname ise – huvitav küll, miks, kas mingist kadaklusest? – käest oma eesti keele. Tundub võib-olla peen kasutada ingliskeelseid termineid ja väita, et mingeid progressiivseid mõtteid ei saagi eesti keeles väljendada. Või siis oleme lihtsalt liiga pragmaatilised. Sotsiaaldemokraatide ridades on palju õpetajaid ja haritlasi, kultuurirahvast. Võib-olla oleme me ülitundlikud ja dramatiseerime inglise keele survest rääkides üle. Samas viitan tänavusele Wiedemanni keeleauhinna laureaadile, Tartu Ülikooli professorile Reet Kasikule, kes on öelnud, et meie eesmärk ei peaks olema soodsa ja kvaliteetse ingliskeelse teadus- ja haridusteenuse osutamine muule maailmale. Eestikeelset haritlaskonda sada aastat tagasi praktiliselt ei olnud. "Kirjakeel on ühiskonnas vajalik siis, kui keel täidab ühiskonnas valitsemise, juhtimise ja hariduselu ülesandeid," on Reet Kasik selgelt kokku võtnud. Vastasel korral taandub kirjakeel lihtsalt igapäevakeeleks. Loodetavasti ei pööra me hoolimatult tagasi eesti keele arendajate ja hoidjate suuri saavutusi 20. sajandil.
Eesti keel kui riiklik taristu on leidlik kujund. Ma tänan kolleege Vabaerakonnast, et nad eesti keele küsimuse riiklikult olulise teemana Riigikogu saalis üles tõstsid. Kindlasti ei jää see viimaseks korraks, kui eesti keele olukorda selles saalis käsitletakse. Tänan tähelepanu eest!

12:10 Esimees Eiki Nestor
Isamaa ja Res Publica Liidu fraktsiooni nimel Viktoria Ladõnskaja-Kubits, palun!

12:10 Viktoria Ladõnskaja-Kubits
Austatud istungi juhataja, ma palun kaheksa minutit!

12:10 Esimees Eiki Nestor
Kolm minutit lisaaega, palun!

12:10 Viktoria Ladõnskaja-Kubits
Austatud minister! Austatud külalised! Esiteks palju õnne emakeelepäeva puhul! Emakeelepäev oli küll eile, aga tänane olulise tähtsusega riikliku küsimuse arutelu haakub selle teemaga ühemõtteliselt. Kohe alguses tahan tänada neid, kes on juba sõna võtnud, eraldi suur tänu Tartu Ülikooli emakeeleõpetuse professorile Martin Ehalale. Teie sõnavõtt pani mind tõesti väga sügavalt mõtlema.
Eesti keel ja selle arengu strateegia on oluline teema. Ka meie Riigikogu liikmetena räägime selle tähtsusest palju nii siin Riigikogu saalis kui ka ajakirjanduses. Samas tundub mulle, et probleemseid kohti me nii teravalt justkui ei märka. Kas eesti keel vajab kaitset? Tänapäevases maailmas kindlasti. Kuidas kaitsta ja kuidas teha nii, et eesti keeles rääkimine oleks loogiline ja mõnus ja et seda ei tahaks teha mitte ainult need, kelle jaoks eesti keel on emakeel, vaid ka need, kelle jaoks see emakeel ei ole, aga kes on selle omaks võtnud?
Võtan kokku viis teravat probleemi, mis torkavad viimasel ajal silma ja millega Eesti riik peab hakkama saama. Esiteks, globaliseerumine ja meie tulevik selles protsessis. Eesti keele õpetamise süsteem on lähtunud paljuski sellest, kas keelt on vaja õpetada neile, kelle jaoks see on emakeel, või neile, kellel on muu, enamasti slaavi taust – need inimesed on kas siia värskelt tulnud või siin kasvanud, aga neil on slaavi taust.
Praegu tunnistavad eksperdid, et kui inimesed tulevad siia teistest riikidest ja on hoopis teise kultuuritaustaga ning võib-olla isegi ei oska lugeda ega kirjutada, aga huvi ja tahe integreeruda neil täitsa on, siis selliste inimeste jaoks metoodikat ja materjale napib. Siin tuleb teha selge strateegiline valik. Meie põhiseadus sätestab eesmärgina tagada eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimine läbi aegade. Eesti keele oskus ning eesti keele õpe on seega meie riigi eksisteerimise huvides. Ju siis peavad kõik, kes näitavad üles tahet õppida eesti keelt, saama seda teha ilma järjekorrata, õige metoodikaga ja sobival ajal. Jah, see nõuab esiteks rahalist panust, teiseks õpetajaid ja kolmandaks metoodikat, aga see on meie riigi huvides.
Teine oluline murekoht. Kuidagi on juhtunud nii, et keeleõpe täiskasvanutele on korraldatud eri ministeeriumide ja muude institutsioonide käe all. Keeleõppega tegelevad Siseministeerium ja Justiitsministeerium, töötukassa ja Innove, Integratsiooni Sihtasutus ning Haridus- ja

Teadusministeeriumi keeleosakond. Omal ajal võis see olla põhjendatud ja on põhjendusi, mis on aktsepteeritavad ka praegu, kuid tegelikkuses jäävad selle keerulise skeemi ja finantseerimismehhanismi tõttu üsna paljud sihtrühmad kahe silma vahele. Eelkõige on seda näha Ida-Virumaal. Kui kuulutatakse välja keeleõppe programm, tekivad otsemaid järjekorrad. Just seepärast räägin ma eesti keele majast, mis lõppkokkuvõtteks peaks kasvama n-ö keeleõppe häirekeskuseks. Lihtsas keeles öeldes on see koht, kuhu inimene tuleb, kui tal on vaja ükskõik millist keeleõpet. Ta tuleb ja teda aidatakse, leitakse vastavalt tema vajadustele õpe või siis antakse Haridus- ja Teadusministeeriumile signaal, et on olemas inimene või inimesed, kellele meil pole midagi pakkuda. Näiteks oli selline rühm aasta tagasi Ida-Virumaale tulnud arstid. Ühesõnaga, täiskasvanute keeleõppe süsteem tuleb üle vaadata. Praegune süsteem ei anna piisavalt tulemust.
Kolmas mure on seotud eesti keele tulevikuga. Keel elab ja areneb vaid siis, kui ta on haridus- ja ka teaduskeel. Kui ta ei eksisteeri teaduskeelena, siis keel enam ei arene. Kirjeldan praegust olukorda. Ei ole suur saladus, et eesti keelt survestab selles kontekstis eeskätt inglise keel. Lihtsam ja loogilisem on kirjutada doktoritööd ja võib-olla ka magistritööd inglise keeles. See on aga koht, kus me peame lähtuma mitte ainult mugavusest, vaid ka riigi vajadustest ja eesmärkidest. Kõik doktoritööd, mis on kirjutatud Eestis, peavad olema kas kirjutatud eesti keeles või siis tõlgitud eesti keelde. Minu arvates oli paar aastat tagasi puhkenud diskussioon Eesti Keele Instituudi ülikooli alla viimisest väga kahjulik. On strateegilise tähtsusega, et Eesti Keele Instituut oleks edaspidigi iseseisev asutus.
Neljandaks, vaatame veel tulevikku! Elab see keel, milles räägib infotehnoloogiamaailm. Seega meie eesmärk peab olema ambitsioonikas. Eesti keeles peavad rääkima uued elektroonilised nutiseadmed, mida kasutavad noored inimesed. See ülesanne pole lihtne ja meenutab mulle lugu ajakirjandusõpikust: kui peatoimetaja tuleb ja ütleb kellelegi, et homme too palun toimetusse elevant, siis hea ajakirjanik ei küsi, kust ta selle saab, ei ütle, et ta ei mahu siia, pole võimalik. Õige ajakirjanik küsib: "Mis elevanti te tahate, kas india või aafrika elevanti?" Ma väidan, et küsimusele, kas eesti keelest saab IT-keel, ei tohi valdkonnaminister vastata: "See ei ole realistlik." Peaks pingutama ja kas või teiste sama suurte riikidega proovima jõuda ka sellele ilmselgelt küünilisele turule.
Ning viiendaks: me soovime, et meid ümbritseksid lingvistid ja tunneksid rõõmu sellest, et õpivad eesti keele ära, kas või lihtsalt selle tõttu, et see keel on kaunis ja selles keeles peaks siin riigis rääkima. Reaalsus on teine. Kõik pole lingvistid ning keeli õpitakse tihti siis, kui on olemas majanduslik põhjus neid osata. Ma tahan ja ma soovin eesti keelele, et sellest saaks majanduskeel. Sest kui majandus on esiplaanil ja kui meie inimesed on ettevõtlikud ka rahvusvahelisel tasemel ning räägivad eesti keelt, siis sellest tuleb nii huvi, tahe kui ka vajadus osata riigikeelt. Eesti keel majanduskeelena – see ongi see kuldne võti. Kuna meie riik ja majandusruum on suhteliselt väikesed, on tegemist suure ambitsiooniga, eeskätt mõtlemise muutumises. Aitäh teile!

12:17 Esimees Eiki Nestor
Märt Sults Keskerakonna fraktsiooni nimel, palun!

12:17 Märt Sults
Auväärt esimees! Kolleegid! Kõigepealt, tagantjärele head eesti keele päeva, mis oli eile! Ja sellest ma alustaksingi: eilne õhtu-uudis oli see, et eesti keele etteütlust tegi *ca* 6300 inimest ja õigesti kirjutas teksti *ca* 40 inimest. Kõik ülejäänud tegid vigu. Nii et selline väga põnev statistika.
Nüüd ma keeran ajalooraamatut natukene tagasi, selle aja peale, kui ma ise ülikooli lõpetasin. Ma olen ühe ja sama ülikooli kaks korda lõpetanud, 1984. ja 1989. aastal ja kahel erialal, ning tollel ajal, kui ma õpingud keemiateaduskonnas lõpetasin, olid käsitletavad materjalid inglis-, saksa- ja venekeelsed teadusartiklid. Me pidime need tõlkima korrektsesse eesti teaduskeelde ja kirjutama oma diplomitöö eesti keeles. Samal ajal ei olnud keelatud kaitsta diplomitööd ükskõik millises maailmakeeles – see ei olnud keelatud. Kui sa tegid konkursitöö ja tahtsid saada aktsepti või mingit diplomit, siis sa pidid töö tegema vene keeles ja kaitsma seda Moskvas. See töö pidi olema kõige rohkem 50 lehekülge pikk ja vene keeles. Kui sa tahtsid minna Oxfordi või kuskile mujale sinnapoole, siis panid kirja 50 lehekülge inglise keeles. Mina tegin oma konkursitöö vene keeles, tähendab, tõlkisin selle eesti keelest vene keelde ja saatsin oma töö Moskvasse, kus ma sain ka aktsepti.
Psühholoogia eriala lõpetades oli täpselt sama asi: materjalid olid saksa keeles ja inglise keeles, aga töö tuli teha eesti keeles. Samal ajal ei olnud meilt võetud võimalust töö ükskõik mis keeles kaitsta – kas inglise keeles, prantsuse keeles, saksa keeles või mingis muus keeles, milles keegi kaitsta tahtis. Selleks

telliti kohale tõlk, kes oli komisjoni liige.
Sellest johtuvalt tuleb teha järeldus, et Eesti Vabariigis antakse tasuta kõrgharidust ainult eesti keeles. Ja see tähendab, et me ei valmista ette tööjõudu tervele Euroopale ega maailmale. Me ei valmista mujale minekuks arste ette, me ei valmista selleks õpetajaid ette, me ei valmista selleks kedagi ette. Me valmistame neid ette Eestimaa jaoks. Ja kui nad tahavad teha oma diplomitööd ja doktoritööd inglise keeles, siis nad peavad selleks keeleeksami tegema, nagu oli omal ajal. Kui sa tahtsid teha kandidaaditöö võõrkeeles, siis pidid kandidaadimiinimumi täitmiseks tegema inglise või saksa keele eksami – vastavalt sellele, millist võõrkeelt oskav inimene oli parasjagu selle kategooria komisjonis. Ta pidi suutma sinu tööd hinnata.
Nüüd läheme edasi. Ma panin mõned märksõnad kirja. Tähendab, eesti keel kui selline. Eesti keel on väike keel, aga tal on suur hing. Eesti keelt ei saa hommikust õhtuni arendada, seda ei ole vaja. Aga me arendame eesti keelt nende inimeste jaoks, kes tahavad, et eesti keel oleks mugandatud kas saksa, soome, inglise või vene keele järgi. Inimestel peaks nagu olema kergem seda keelt rääkida. Me lubame mitte teha kirjandit. Me lubame teha vigu tekstist arusaamisel, märkides vaid, et funktsionaalne lugemine on nõrk. "Funktsionaalne lugemine" on 60% inimestele arusaamatu sõnapaar. Tuleb tunnistada, et lapsed, õpilased, tudengid ja ka täiskasvanud ei saa aru tekstist, mis neile ette antakse. Nad ei saa ülesande sisust aru, nad ei saa loogikast aru, sellepärast et neid ei ole õpetatud seda tegema. Riigikogu kõige kõvem mees on meil tegelikult Sven. Kahju, et teda saalis ei ole. Sveni parasiitsõna on "kapatsiteet". Miks ta ei ütle "võimekus", "võimekus mingeid ülesandeid lahendada"? Temal on "kapatsiteet". Ükskord ma lugesin kokku: 40 korda ütles seda ühe kõne jooksul. Päris vahva, kui niimoodi võtta. Aga palun väga – kus kohas siin eesti keel on? Funktsionaalne lugemine – ma kordan veel kord, see on tekstist arusaamine, teksti mõistmine ja ülesande endale selgeks tegemine, mõistmine, kuidas seda lahendama peab. Toon näite iseenda kohta. Mõni nädal tagasi käisin koolis keemia asendustunde andmas ja lugesin uut keemia töövihikut.
Palun lisaaega!

12:21 Esimees Eiki Nestor
Kolm minutit lisaaega.

12:22 Märt Sults
Lugesin selle teksti läbi – sa püha müristus! Kristallvõre ei ole enam kristallvõre, dissotsiatsioon ei ole enam dissotsiatsioon ja palju-palju teisi mõisteid on mugandatud niimoodi, et kuna ma pole kolm aastat aktiivselt koolis õpetanud, ma pidin vaatama üle, mida põrgut need kõik tähendavad, et õpilastele adekvaatseid vastuseid anda. Nii et päris-päris põnev! Ja see ei ole nii mitte ainult keemiaga. Läheme nüüd eesti keele juurde. Eesti keeli on ju miljon tükki: on Võru eesti keel, on Saaremaa eesti keel, on Viljandi eesti keel, on Valgamaa eesti keel. Aga andke andeks, eesti keel on siiski ainult üks. Mispärast nii palju erinevaid harusid? Mulle tuli pähe selline kahtlane spekulatiivne mõte, et mingit väikest, kohaliku kultuuri keskset keelt on kergem kaitsta kui eesti keelt. Väikesele ei pääse suur reformar – ma mõtlen reformisti, kes reformib või arendab eesti keelt – ligi. Neid väikseid sektoreid on kergem kaitsta ja need säilivad paremini kui üldine eesti keel.
Kuidas on võimalik, et lubatakse inimesel teha eksamitel või kuskil mujal kirjavigu, sellepärast et tegu ei ole eesti keele eksamiga? Kuidas on võimalik, et seesama härra Ligi, kes just praegu rääkis eesti keele mugandamisest ja painutamisest, on meie 14 käände kõrvale toonud uued käänded: ärapaneva käände, alttõmbava käände, näkkupaneva käände? Tulevad aina uued käänded: ropendav kääne, alandav kääne. Tavaliselt need eesti keeles kohased ei ole. Eesti keel on püha keel ja eesti keel tähendab identiteeti. Vale eesti keel pärsib isiksuse ja aju arengut ja riivab Eesti kodaniku rahvustunnet. Eesti keelt ei tohi reformida või kohandada inglise keele, saksa keele, prantsuse keele ja vene keele järgi. Palun tulge mõistusele! Anname täiega tuld, seistes eesti keele eest, Eestimaa eest! Aitäh!

12:24 Esimees Eiki Nestor
Krista Aru Vabaerakonna fraktsiooni nimel, palun!

12:24 Krista Aru
Aitäh, härra juhataja! Aitäh, esinejad! Aitäh, külalised! Head rahvaesindajad! Kõigepealt ma tänan Vabaerakonna fraktsiooni poolt kõiki esinejaid nende ettekannete eest, aga kõige rohkem nende tehtud

ettepanekute eest!
Ma tahan veel kord selgitada, miks on teemaks eesti keel kui riiklik taristu. Keskerakonna ridadest kõlas küsimusi, et taristu on justkui ainult betoon ja vundament. Võib-olla me tõesti ei oskagi nii mõelda, et eesti keel ongi meie taristu – see, mis seob kokku, mis annab edasimineku suunad, mis ühendab omavahel. Ja kuna me ei mõtle keelest kui taristust, siis me ei oska ka mõelda, et see taristu vajab tööd, arendamist, samuti raha. Sageli me unustame ära, et keel on midagi sellist, mille meile on andnud meie esivanemad, ja nii on meie kohustus see edasi anda järgmistele põlvkondadele.
Austatud ettekandjad! Ma tänan teid tõesti kogu Vabaerakonna fraktsiooni nimel just nende ettepanekute eest! Meie soov oli, et teie ettekanded lõppeksid konkreetsete ettepanekutega. Keele ilust ja keele olulisusest me rääkisime terve eilse päeva, aga teatavasti on praegu uuendamisel haridusseadustik ja kõrgharidusseadustik. Mõlema valdkonna puhul – nii Eesti kooli kui ka Eesti kõrghariduse puhul – peame seadusi uuendades mõtlema sellele, mida ja kuidas on võimalik kiiresti ära teha, et eesti keel püsiks ja edeneks. Ma tänan südamest Eesti Kirjanike Liidu esimeest Tiit Aleksejevit selle eest, et ta juhtis tähelepanu keele ja kirjanduse lahutamatule seosele ning vajadusele hinnata kirjanduse puhul senisest hoopis rohkem toimetaja tööd, et korrektne eesti keel oleks igapäevases kasutuses ja püsiks kõikides kirjandusteostes.
Me jätsime sellel arutelul puudutamata väga palju valdkondasid: keeletehnoloogia, terminoloogia, sõnaraamatute küsimus, asutuste küsimus, eesti keele õpetajate olemasolu ja eesti keele õpetajate suur töö. Jäi käsitlemata hulk teemasid, mis vajavad kindlasti ka samasugust arutelu. Nii ongi minu esimene ettepanek lugupeetud rahvasaadikutele, et igal aastal peaks eesti keel vähemalt kord aastas olema Riigikogu saalis kõne all just nimelt olulise tähtsusega riikliku küsimusena. Me ei saa kuidagi mõelda ja meil ei ole isegi õigust mõelda, et eesti keele küsimused on ainult Haridus- ja Teadusministeeriumi keeleosakonna vastutada. Eesti keel on meie kõigi ühine õnn, rõõm, aga ka kohustus.
Palun kolm minutit lisaaega!

12:28 Esimees Eiki Nestor
Kolm minutit lisaaega.

12:28 Krista Aru
Head rahvaesindajad! Me ei mõtle iga päev – ja see on võib-olla väga tore, et ei mõtle – sellele, et ainult 112 aastat tagasi olid veel sellised ajad, kui Jaan Tõnisson ja Ants Laikmaa tõsteti Kuressaares ühest peenemast söögikohast välja, sest nad rääkisid eesti keeles. Meie oleme nii harjunud eesti keeles rääkima ja me ei oska teisiti isegi mõelda. Me ei mõtle enam ju ka sellele, et 1980. aastatel hoidis just haritlaste protest ära venekeelestumise Eesti lasteaedades, Eesti koolides, ka Eesti kõrgkoolis. Me ei peagi iga päev sellele mõtlema. Me peame ainult teadma, et eesti keel vajab hoidmise juures ajuti ka kaitset. Ma ei mõtle sugugi, et me ei hooli oma keelest või ei väärtusta seda kuidagi. Aga ajuti mulle tundub, et me mõtleme keelest nagu paljudest vaimsetest väärtustest liiga vähe. Me tormame eluga kaasa ja pöörleme elurattas, püüdes olla edukad ja tublid, aga unustame ära, et elu ei koosne ainult leivast, vaid selle kõrval on vaja mõelda ka vaimsetele väärtustele, neid hinnata ja meeles pidada.
Head rahvaesindajad! 20 aastat või natuke rohkem aega tagasi liikus mööda Eestit Sonda kooliõpetaja Meinhard Laks, tänu kellele meil on emakeelepäev. Ta käis asutusest asutusse, ühe inimese juurest teise juurde. Mina olin siis veel noor ja naiivne ning me tegime koos Meinhard Laksiga esimese ettepaneku hakata tähistama emakeelepäeva. Tema oli väga visa ja me saimegi emakeelepäeva riikliku tähtpäevana – 14. märts, Kristjan Jaak Petersoni sünniaastapäev, on riiklik tähtpäev, on emakeelepäev. Kuid nagu te eile lugesite, Eesti on inimeste õnnetundelt maailmas 67. kohal, Soome on esimesel. Midagi on meie elus puudu. Võib-olla ei julge me rääkida pehmetest väärtustest, sest edu ja majanduslik toimetulek, soov kellelegi kusagil meeldida kannustab meid otsima hoopis midagi muud ja pidevalt tööd tegema.
Ma pöördun kõikide rahvaesindajate poole. Selle Riigikogu koosseisu au ja uhkus ja võimalus oleks kuulutada 14. märts, riiklik tähtpäev, riigipühaks. See oleks selle Riigikogu koosseisu vääriline kingitus, mida eesti keel vääriks. Meil ei ole keelele pühendatud riigipüha, aga eesti keel vääriks aastal 2018 selle koosseisu poolt riigipühaks kuulutamist. Aitäh teile!

12:32 Esimees Eiki Nestor

Mart Helme Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsiooni nimel, palun!

12:32 Mart Helme

Aitäh, härra eesistuja! Lugupeetud ettekandjad! Kolleegid! Proua minister! Kasutades ilusat tänapäevast eesti keelt, tahan öelda, et indikatsioonid vajavad reflekteerimist. Me kuuleme pidevalt Eesti ametnike suust, et neil on indikatsioone, neil on refleksioone.

Aga ma alustan esimese külalise ettekandest. Tiit Aleksejev rääkis meile ilukirjandusest, rääkis meile kirjanduse olukorrast ja eesti keelest selles kontekstis. Ma ütleks, et see on äärmiselt oluline tahk, sest keelt võib vaadata kahte moodi. Keelt võib vaadata kui ekstensiivset nähtust – jällegi kasutan, näete, võõrsõna. Kujutame ette, et on üks järv. Selle järve pind võib olla üsna suur, aga järvel sügavust ei ole: võib-olla meetrikene, siis tuleb mudane põhi. Kirjandus- ja teaduskeel on need kaks, mis annavad keelele sügavuse. Ja kui me selles kontekstis mõtleme – jälle võõrsõna, need on meile nii sisse imbunud! –, siis me ju näeme, et meie keele sügavus kahaneb. Kui me võrdleme seda entusiasmi, millega me suhtusime kirjanikesse, kirjandusse 30, 40, 50 aastat tagasi, siis näeme, et see entusiasm on kahanenud. Loomingu Raamatukogu vihikukesed haarati ajalehekioskitest lennult. Käis pidev diskussioon selle üle, missugused maailmakirjanduse teosed oleks ilmtingimata vaja maakeelde ümber panna, et rikastada meie maakeelt, et rikastada meie maailmapilti, et süvendada meie kultuuriteadvust. Kuhu see kõik kadunud on? See on jäänud üksikute ringikeste, üksikute entusiastide pärusmaaks.

Ja veel hullem on lugu, nagu me täna ettekannetest kuulsime, meie teaduskeelega, doktoritöödega, mida niigi kirjutatakse lubamatult vähe, aga sedagi inglise keeles. Seegi tõmbab keele sügavust vähemaks. Meil tekib järve põhjas sügav mudakiht ja vee sügavus kahaneb. See on tõsine probleem ja seda probleemi ei ole võimalik lahendada mingite administratiivsete meetoditega, mingite käskude või ka arengukavadega. See tuleneb rahva hingest ja rahva hinges sünnitab seda tendentsi ka pragmaatilisus – jällegi, näete, võõrsõna. Me mõtleme ette, kas mul on seda vaja või ei ole vaja, kas see on mulle kasulik või ei ole. Mulle on vist ikka kasulikum, kui ma teen magistritöö või doktoritöö inglise keeles. Võib-olla see kuskil publitseeritakse, saan selle ilusti köidetult näppu võtta ja minna mõnda Inglismaa ülikooli või teaduskeskusesse, panen laua peale, seal tutvutakse, öeldakse, et tubli poiss või tüdruk või hoopiski sooneutraalne nähtus, ja pakutakse tööd.

Midagi teha ei ole, me kõik peame elama ja oma makse maksma ja ei saa inimesi süüdistada selles, kui niisugune suhtumine on. Aga kui ma võrdlen seda, missugusel positsioonil olid meie kirjanikud-kunstnikud veel mõnikümmend aastat tagasi ja missugusel positsioonil on nad praegu, siis vahe on kolossaalne. Ja see peegeldub ka keeles, see peegeldub keele autoriteedis, peegeldub keele arengus ja keele kihilisuses. Mingit lahendust ma siin välja pakkuda ei oska.

Palun lisaaega!

12:37 Esimees Eiki Nestor

Kolm minutit lisaaega.

12:37 Mart Helme

Kuna aeg jookseb ja ma olen siin suurema osa oma ajast täis rääkinud, siis mõni sõna ka teistest ettekannetest. Ma kahjuks ei saa nõustuda härra Ehala postulaatidega, vähemalt niisugustena, nagu mina neist aru sain. Minu arvates keelelõhe ületamine on vajalik. See on üks meie ühiskonna väga selge valukoht. Ma ei ole aga väga kindel, kas need väljapakutud lahendid likvideerivad keelelõhe soovitud moel või sillutavad teed hoopis sellele, et teatud Eesti osades, eelkõige Ida-Virumaal eesti keel kaob sootuks. Lihtsalt vene keel võtab positsioonid üle, sest venelasi on rohkem ja eestlased õpivad kakskeelsetes lasteaedades – just nagu kakskeelsetes, tegelikult ükskeelsetes – pisikesest peale juba vene keele ära ja lähevadki vene keelele üle või lahkuvad eestikeelsesse keskkonda. Ma ei ole kindel, et see on lahendus. Ma ei ole kindel, et see on ka poliitilises plaanis lahendus. Ma pigem näen siin seda, et poliitilises plaanis võib see sillutada teed kahe riigikeele kehtestamisele.

Need on niisugused kahtluse ja kõhkluse momendid, mis mul tekkisid. Põhimõtteliselt postulaadid on õiged, probleemiasetused on õiged. Kas ka lahendused on õiged – siia ma paneks küsimärgi.

Mis puutub kõrgharidusse, siis eile ma esitasin proua ministrile küsimuse, mis saab meie kõrgharidusest siis, kui tasuta kõrgharidus kaob ära – praegu arutelud sel teemal käivad – ja meil tulebki valdavalt tasuline kõrgharidus, mis jällegi puhtpragmaatilistel põhjustel üha enam inglisekeelestub. See on perspektiiv, mida me ei saa sugugi kõrvale heita. Ma olen ise kogenud ühe kõrgkooli, algselt

Audentese ülikooli, praeguse Tallinna Tehnikaülikooli rahvusvaheliste suhete instituudi muutumist puhteestikeelsest õppeasutusest puhtingliskeelseks üksuseks. See on üks näide ja ma arvan, me võime tuua ka teisi näiteid. See on väga mõtlemapanev, kui me räägime sellest, et tasuta kõrgharidus ei vea välja, vaja läheb lisarahastamist ja lisarahastamise üks komponent on tasuline õpe. Ma kardan, et see tasuline õpe muutub valdavalt ingliskeelseks, nii nagu juba on doktoriõpe. See loomulikult lööb ülivalusalt eesti keelt, eesti keelt kultuurkeelena.
Nii et järgmiste hariduskavade ja muude kavade kirjutamisel tuleb kindlasti neid murekohti silmas pidada. Ei tohi minna lihtsama vastupanu teed. Eesti keelel ei olegi kultuurkeelena lihtsa vastupanu teed. Seda lihtsalt ei ole ja kõik me peame endale sellest aru andma.
Lõpetuseks: mis on lahendus ja mis on garantii, et eesti keel püsib? See, mida Hando Runnel 1980. aastate algul sõna otseses mõttes rahvuskangelasena kirjutas oma "Kodu-käijas": maa tuleb täita lastega. Kui meie lapsed ei võta meilt eesti keelt selle edasikandjatena üle, siis paraku: me kõik oleme surelikud ja eesti keele hääbumine on ainult mõne põlvkonna kaugusel. Aitäh!

12:41 Esimees Eiki Nestor

Austatud Riigikogu! Et arutelu saaks jätkuda, tuleb meil hääletada.
Austatud Riigikogu, panen hääletusele ettepaneku, mille on teinud Vabaerakonna fraktsioon ja riigikaitsekomisjon. Ettepanek kõlab nii: pikendada tänase täiskogu istungi aega kuni päevakorra ammendumiseni, kuid mitte kauem kui kella 14-ni. Palun võtta seisukoht ja hääletada!
Hääletustulemused
Selle ettepaneku poolt oli 28 Riigikogu liiget, vastuolijaid ega erapooletuid ei olnud. Ettepanek leidis toetust: istungi aega on pikendatud päevakorra ammendumiseni, kuid mitte kauem kui kella 14-ni.
Jätkame sõnavõttudega. Tarmo Kruusimäe, palun!

12:43 Tarmo Kruusimäe

Hea esimees! Ma küll lootsin ja rehkendasin, et saan esineda täissaalile, aga seda täissaali tunnet oli vaid viivuks. Kui eelkõnelejad on siin kõiki esinejaid kiitnud ja tänanud, siis ma seon need kiitused ja tänud kimpu ning korrutan mitmekordselt. Ei saa ju minagi kehvem olla, kuigi minu enda eesti keel on kõikse rohkem rikutud, pikitud täis eri keeltest tulenevaid mugandusi, tõlgendusi, sõnavääänamisi, kalambuuri ja loomulikult ohtrasti ka slängi.
Eile oli emakeelepäev, mille tervituses ma kirjutasin sotsiaalmeedias ehk SOME-s, nagu kaasaegsetel on kombeks öelda, emakeele suure E-tähega: Emakeel. Ja mulle anti teada, et emakeelepäev käib väikse tähega. Ma väitsin, et emakeelepäev ei käi mitte kuhugi. Juhul, kui ta käib kuhugi, tuleb uks kinni tõmmata, sest muidu oleme oma emakeelest ilma.
Minu noorus on olnud õnnelik, sellepärast et mind on alati ümbritsenud huvitavad inimesed ja nad on minu mõttemaailma muutnud ikka väga kõvasti. Ma arvan, et seda ajunihet tagasi tõmmata on raske. Üks minu suuri õpetajaid on siin istuv Hardi, kes praegu vaikselt punastab. Mul on meeles, et kui me sõitsime kord Hardiga koos Tartu poole ja arutelu all oli Nina Hagen, siis ta ütles: "Joodeldab nagu metssiga." Kui see ei tekita huvi kuulata Nina Hageni loomingut, siis mis veel! Artur muheleb. Aga ma mäletan: "Aeg liigestest on lahti." Inimesed käisid ega saanud aru, milles asi. Aga ei midagi! Lavakunstikateedril oli diplomietendus "Hamlet", kus Artur oli Hamleti isa rollis. Nad olid tellinud endale särgid, mille peal oli kiri "Aeg liigestest on lahti".
Mart Helme rääkis siin, et maa tuleb täita lastega, et nemad ehk võtavad – muidugi võtavad! – selle keele üle. Muna õpetab täna juba kukke. Pean silmas seda, et minu lapsed ütlevad, kuidas on õige kõnelda vastavalt eesti keele reeglitele. Ja ma arvestan sellega, aga mitte palju – piisab, kui kaks sekundit, vahel suisa kolm. Mul on omapärane keelekasutus, ma naudin seda ja ma arvan, et see on osa kultuurist, sest subkultuurid täiendavad kultuuri.
Aga nüüd lähen selle pika ja lohiseva sissejuhatuse juurest asja juurde. Minu valijad on täpselt samasugused nagu mina isegi. Nemad küsivad, et nii, tore targutamine on olnud, kõigil käib siin üks heia-heia-heia, aga millal te räägite asjast. Ja ma toon välja kaks probleemi. Esimene probleem on see, et sünnijärgsetel Eesti Vabariigi kodanikel ei ole võimalik tasuta saada eesti keele õpet. Jah, alguses esimene etapp on võimalik saada, kuid pärast seda ei ole. Me võimaldame keeleõpet kõigile teistele, aga sünnijärgsetele Eesti Vabariigi kodanikele mitte. Siit ka ettepanek number üks: Eesti Vabariigi kodanik võib kuni elu lõpuni tasuta eesti keelt õppida. Ma arvan, et ka minu keel vajaks korrektuuri, ka minu teadmistepagasit tuleks viimaste keeleuuendustega täiendada.

Teine ettepanek on selline. Me räägime eesti keele taristust, aga olukord on selline, et eestikeelset teenindust on kohati juba raske ja keerukas saada. Paljusid inimesi see ei häiri. Paljusid ei häiri, et mõningate kaubanduskettide kauplustes töötajad ei oska eesti keelt. Nad oskavad mõnda teist keelt. Aga ma ütlen: see probleem tuleb siia saali suure tuhinaga, kui meile vaatab sealt vastu saksakeelne või ingliskeelne välismaalane. Me oleme tõsiselt võetav riik ja meie põhiseadus on tõsiselt võetav, kui meie teenindus on eestikeelne ja kui eesti keelt oskav inimene saab tööturul tööd. Praegu on kohati töö saamise tingimuseks vene keele oskus. Usu või ära usu, nii on see päev pärast emakeelepäeva, 15. märtsil 2018.

12:48 Esimees Eiki Nestor
Andres Herkel, palun!

12:48 Andres Herkel
Austatud härra esimees! Austatud Riigikogu ja kõik teised, kes te seda diskussiooni jälgite! Ka mina olen selle eest, et see arutelu meil täna toimub, väga tänulik nii kõigile ettekande tegijatele kui ka sõnavõtjatele. Kindlasti need ettepanekud, mis siin tehti, langevad heatahtlikule pinnasele ja me töötame nendega. Aga oma remarkides selle arutelu kõrvale ma ei mõtle üldse mitte rääkida keelepoliitikast, vaid pigem poliitika keelest ehk sellest töövahendist, mida me siin saalis kasutame. Natukene puudutas seda ka Jürgen Ligi. Ma arvan, me võtame seda tihti kui mingisugust etteantust – vähemalt need, kelle emakeel on eesti keel. Meie hulgas on ka neid kolleege, kellele eesti keel ei ole emakeel, võib-olla nendel on pisut raskem. Aga me ei tohiks seda kindlasti mitte nii lihtsalt võtta. Tegelikult ajendas minu mõttekäike suuresti see Tiit Aleksejevi tsiteeritud väljavõte Thomas Stearns Elioti esseest "Luule ühiskondlik funktsioon". Ma esitan selle omakorda tsitaadina tsitaadist, mis mind eriti mõtlema pani. Luuletajal on oma rahva vastu ainult kaudne kohustus, tema otsene kohustus on keele vastu. Meie Riigikogu liikmetena kindlasti peame iseenesestmõistetavaks, et meil on kohustus rahva vastu. Seda teist poolt, et meil on ka mingisugune kohustus keele vastu, me võib-olla võtame – kui üldse – pigem poliitika osana, aga keelekasutusele kui sellisele ei mõtle. See iseenesest võib-olla mõneti provokatiivne, aga väga sügav mõttekäik tõi mulle kohe meelde Hando Runneli rolli Eesti Kongressis ja Põhiseaduse Assamblees, samuti Paul-Eerik Rummo rolli Riigikogus. Oli ta ju veel mõned koosseisud tagasi pikka aega Riigikogu liige. Ma ei tea, kas neil oli selles ametis ka mingisugune rollikonflikt, aga kindlasti see teema mõtlema paneb. Ning me peaksime mõtlema ka selle peale, milline on meie kui rahvaesindajate kohustus keele ees – mitte ainult rahva ees, vaid ka keele ees.
Loomulikult oli eilne etteütlus selliste kohtadega, kus tuli väga kõvasti mõelda selle peale, kuidas seda nüüd õigesti kirjutada, üks meeldetuletus, et me ei ole sellel alal sugugi mitte täiuslikud. Riigikogu liikmed vormistavad väga tihti ka kirjalikke tekste ja ausalt öeldes ma pean tunnistama, et ma ei ole väga harjunud sellega, et minu kirjutatud tekste toimetatakse. Eriti see, mis läheb *online*-meediasse, läheb ikka väga otse ja üheselt. Ja kohati tekib võib-olla niisugune põhjendamatu arvamus, et ei ole vaja toimetada. Mul oli hiljaaegu üks kogemus ühe pikema tekstiga, mille toimetajaks oli keeletoimetaja, kes on töötanud entsüklopeediakirjastuses. Ja oli päris hea kogemus saada tagasiside, kui palju on tegelikult neid kohti, kus saab end väljendada paremini, teistmoodi. Parasiitväljendid kipuvad ka kirjalikku teksti. Seega küsimus toimetamise rollist internetistuvas maailmas on väga oluline ja eriti need inimesed, kes internetti väga palju tekste kirjutavad, peaksid läbi tegema koolituse vähemalt sellel tasemel, et suuta analüüsida iseenda teksti. Ma arvan, et see käib meie kõikide kohta.
Üks asi, mis Riigikogu liikmete tööd siin saalis vahetult puudutab, on kahtlemata stenogramm.
Ma palun lisaaega!

12:53 Esimees Eiki Nestor
Kolm minutit lisaaega.

12:53 Andres Herkel
Eelmistes koosseisudes oli veel selline tava, et kui Riigikogu liige pidas siit puldist kõne, siis sai ta lauale stenogrammi väljavõtte, mida sai kohendada – mitte lausa ümber kirjutada, aga võib-olla mõne koha peal keeleliselt täpsustada. Ma mäletan, et minul oli päris alguses üsna huvitav ja kohati ka natukene õõvastav seda lugeda. Nii saad ju aru mitte ainult seda, milline on suulise ja kirjaliku teksti erinevus, vaid ka seda, millist vaeva peab nägema keeletoimetaja, et suuline kõne kirjalikult vormistada. Toimetamata

stenogrammist peegelduvad väga selgelt vastu iseenda suulise kõne konarused, mida saab vältida ja mida saab parandada. Praegu on minu teada nii, et neid väljavõtteid saab küsida, kui Riigikogu liige seda soovib. Tean, et Jüri Adams on vist ainus järjekindel inimene, kes seda pidevalt teeb. Mul endal läheb ka meelest ära, mõnikord oleks hea vaadata, aga alati ei jõua. Aga kindlasti ma soovitan kõigil aeg-ajalt neid väljavõtteid küsida, see on väga arendav asi.
Nüüd mõned konkreetsed näited selle kohta, mis häirib. Ma mäletan, et kunagi mind hirmsasti häiris see, kui siin saalis kõik, kes panid ettepanekuid hääletusele, rääkisid parandusettepanekutest. Kõik kujutasid ette, et teevad ettepanekuid eelnõu parandada. Meil on siiski tegemist muudatusettepanekutega ja me ei saa kunagi kindlad olla, et see muudatus, mille me teeme, tegelikult eelnõu teksti parandab. Jürgen Ligi juba viitas sõna "läbi" parasiitlusele – seda kasutatakse "kaudu" või "abil" asemel. Üks asi, mis torkab väga palju silma, on ka järgarvsõnade lihtsustatud kasutamine. Võiks ikkagi selgelt välja öelda, et me peame seda diskussiooni 15. märtsil, mitte et 15. märts on meil emakeele arutelu Riigikogu saalis. Paraku tihtipeale kiputakse niimoodi ütlema.
Ja nüüd kõige lõpuks see, mis mind viimasel ajal on kõige rohkem häirinud, mis eesti keelde tungib ja ma ausalt öelda ei näe viisi, kuidas sellest lahti saada. See on "saab olema" ohjeldamatu kasutamine. Tegu on tulevikuvormiga, mida tegelikult eesti keeles ei ole. Alguses ma hakkasin seda nii siin saalis kui kõikvõimalikes ajakirjanduslikes intervjuudes tähele panema suulises tekstis, aga nüüd, mida aeg edasi, seda rohkem tungib see ka kirjalikesse tekstidesse. Ilmselt on siin inglise keele mõju eesti keelele väga tugev ja seda täiel määral vältida ei saa.
Lõpuks, Martin Ehala rääkis täna segregatsioonist. Mul oli eelmisel nädalal võimalus käia Ida-Virumaal ja vähemalt need volikogude ning linna- ja vallavalitsuste liikmed, kellega ma kohtusin, rääkisid väga head eesti keelt. Kindlasti tuleb aga edasi pingutada. Teine murekoht on teaduskeel, doktoritööde ja magistritööde keel – see ei tohi meil muutuda samasuguseks probleemiks nagu eesti keele kasutus Ida-Virumaal. Aitäh!

12:56 Esimees Eiki Nestor
Peeter Ernits, palun!

12:56 Peeter Ernits
Lugupeetud juhataja ja viimased kümme kolleegi! Meie arutame täna eesti keele kui riikliku taristu probleeme. Põhiseadus ütleb tõesti, et riik tagab eesti keele säilimise läbi aegade. Aga milline on tegelik elu? Mida me täna kuulsime? Keeleliselt eraldatud kool toodab keeleliselt eraldatud ühiskonda. Ja see on Eesti tõsiseimaid julgeolekuohte, professor Martin Ehala. Ja teiseks: kuigi Euroopa riigikeelte nõukogu soovitab kasutada teadustöös ja ülikoolides riigikeelt, on meie rahvusülikoolis, aga mitte ainult seal, riigikeel muutunud köögikeeleks. Kõrgkoolidest on riigikeele viimasteks reservaatideks saanud kunstiakadeemia ning teatri- ja muusikaakadeemia, kui silmas pidada doktoritöid. Mida me sellest võime järeldada? Esiteks, vundament on nõrk – see puudutab alus- ja üldharidust. Teiselt poolt, katus on läinud – pean silmas kõrgharidust, kui kunstiakadeemia ning teatri- ja muusikaakadeemia välja arvata.
Viimati me arutasime olulise tähtsusega riikliku küsimusena hoolduse probleeme ja ma küsisin, keda me tegelikult heidutame, pidades silmas, et me kulutame hoolekandele 0,6% SKT-st ja oleme selle näitajaga OECD-s kehval kohal ja Euroopa Liidu riikide seas 28. ehk viimasel kohal koos Kreekaga. Samas me heidutame kõvasti oma potentsiaalset vaenlast ehk Venemaad, oleme pingereas neljandal kohal 2,16%-ga. Aga keda me tegelikult heidutame, kas oma inimesi või võimalikku vaenlast?
Tänane küsimus on see, miks me ei tegele jõuliselt Eesti tõsisema julgeolekuprobleemi maandamisega. Tulles tagasi professor Ehala ettekande juurde, väidan ma, et selleks probleemiks on segregatsioon ja erinevad koolid. Teiselt poolt tahan küsida, miks me lubame riigikeelel muutuda köögikeeleks. Võib öelda, et jah, me oleme pragmaatikud – ülikoolidel on vaja rahastust ja teadust tehakse niikuinii inglise keeles. Aga ma tuletan meelde, mida riigikeelte ühendused on soovitanud. Probleem on ju mujal sama, aga reaalne seis on meil nukker: piltlikult öeldes on katus ka läinud.
Nagu ma oma kõne alguses ütlesin, põhiseadus lubab tagada eesti keele ja kultuuri säilimise läbi aegade. Kas tuleks hakata nüüd põhiseadust muutma? Kas tuleks võtta see punkt välja või lisada sellele, "kui see ei kahanda Eesti riigi konkurentsivõimet globaliseeruvas maailmas"? See on muidugi jabur ja ma arvan, et see ei tule üldse kõne alla. Aga midagi on vaja tõesti teha. Ka mina ei tea, mida peaks tegema. Nagu ikka olulise tähtsusega riikliku küsimuse puhul, otsust täna ei langetata. On ainult

jututuba, mida peavad need vähesed, kellel on teema vastu nii palju austust, et nad on siin saalis. Minu jaoks on riigikeeles, eesti keeles rääkimine tänases maailmas üks kõige selgemaid patriotismi väljendusi. Nagu ma juba ütlesin, mulle tundub, et seda patriotismi jääb järjest-järjest vähemaks või sellega mingitel erinevatel põhjustel ei taheta tegelda. Noh, nii on mugavam, nii on lihtsam. Aitäh!

13:01 Esimees Eiki Nestor
Artur Talvik, palun!

13:01 Artur Talvik
Austatud eesistuja! Head kolleegid! Head külalised! Esmalt tahan tänada tänaseid ettekandjaid. Meil oli jälle mõtlemapanev olulise tähtsusega riikliku küsimuse arutelu. Ma tänan Kristat, et ta selle provokatiivse pealkirja sellele arutelule pani! Loodetavasti see provokatiivsus viib ka lahenduste või ettepanekuteni ja et need ettepanekud, mis siin tehti, viiakse ka ellu.
Aga ühest asjast pole siin täna räägitud ja see on üleilmne mure, et keelte hulk maailmas väheneb erakordse tempoga. Mõned teadlased arvavad, et praegusest 6000 keelest on, nagu professor Ehala ütles, keskpikas perspektiivis ehk umbes aastaks 2050 järel võib-olla ainult pooled. Ja selle sajandi lõpuks on maailma keeltest järel võib-olla ainult 10% seni veel elavatest keeltest. Kui seda tempot võrrelda bioloogilise mitmekesisuse vähenemise tempoga, siis keelte arv kahaneb neli korda kiiremas tempos kui näiteks linnuliikide arv, mis ka on vähenemise teel.
Kokku võttes on see pilt väga kurb. Kui me täna ütleme, et lähme vooluga kaasa, siis see tähendab tunnistamist, et maailmas jääbki keeli vähemaks, ja selle mõttelaadiga kaasa sõitmist. Kui me soovime öelda, et ei, me tahame säilitada oma eripära, oma põnevad mõttemudelid, mida eesti keel võimaldab, et me tahame olla teistsugused, me tahame maailmas eristuda, ja eristuda ka oma keele abil, siis me peame liikuma vastuvoolu. Vastuvoolu liikumine nõuab erakordset enesekindlust, erakordset jõudu, erakordset soovi liikuda vastuvoolu. Aga kui me seda ei tee, siis eesti keelt tõenäoliselt ei ole juba üsna pea.
Mul on väga hea meel, et vähemalt täna siin seda olulise tähtsusega riikliku küsimuse arutelu jälginud inimesed ja siin ettekannetega esinenud inimesed on valmis liikuma vastuvoolu. Ma loodan, et see vastuvoolu liikumise soov nakatab nende inimeste kaudu väga paljusid.
Ma pikendan natukene oma aega.

13:05 Esimees Eiki Nestor
Mina pikendan sinu aega. Kolm minutit juurde, palun!

13:05 Artur Talvik
Suur tänu pikendamise eest, suur ülemus! Ma tahan tänase olulise tähtsusega riikliku küsimuse arutelu lõpetuseks lugeda ette Kristiina Ehini luuletuse. See on kunagi ühe saate jaoks loodud ja see räägib eesti keelest. Luuletus kõlab järgmiselt:
Ma tahan teada kas me peame vastu
siin hiigelkeelte laanes veel paar aastasada?
Siin suuri libekeeli roomab vastu
kes söönud väikseid keeli riburada

Ma olen võrse millest kasvab puu
mis keelekõrgusi võiks vallutada
Mu kõrva vastu paned oma suu
ja püüad enda poole kallutada

Kuid mind ei liiguta su *honey* ja su *baby*
siin pajuvõsalaiuskraadi hallis
vastan sulle möödaminnes *maybe*
piisaks kui sa ütled lihtsalt kallis

Kes naerab oma keeles nutma puhkeb
kui meie ingliskeelses nutiseades tukume?

Ma tahan teada kas me keel on uhke
või siiski määratud on hukule?

Suur tänu ja jõudu meile kõigile! Aitäh!

13:07 Esimees Eiki Nestor
Austatud Riigikogu! Ma loodan, et te väga ei pahanda, kui ma luban endale ühe protseduurilise märkuse keelekasutuse kohta seadusloomes. Eile juhtus selline lugu. Vaadake, kui noormees palub neiu kätt, küsib, kas sa tuled mulle naiseks, siis neiu vastab: "Jah!" Aga eile me lõpetasime majanduskomisjoni ettepanekul ühe eelnõu teise lugemise, mispuhul neiu sellele küsimusele vastas nii: "Ma ei hakka ei ütlema." Lõpetan selle päevakorrapunkti käsitluse.

---

2. 13:08 Kaitseliidu seaduse ja tulumaksuseaduse muutmise seaduse eelnõu (593 SE) esimene lugemine

13:08 Esimees Eiki Nestor
Meie järgmine päevakorrapunkt on Vabariigi Valitsuse algatatud Kaitseliidu seaduse ja tulumaksuseaduse muutmise seaduse eelnõu 593 esimene lugemine. Algataja nimel teeb ettekande kaitseminister Jüri Luik. Palun!

13:08 Kaitseminister Jüri Luik
Austatud Riigikogu esimees! Austatud Riigikogu liikmed! Vabariigi Valitsus toob teie ette Kaitseliidu seaduse ja tulumaksuseaduse muutmise seaduse eelnõu. See eelnõu käsitleb väga mitmeid Kaitseliidu tegevuse aspekte. Tegu ei ole tervikliku eelnõuga, pigem keskendub see probleemidele, mis on Kaitseliidu enda tõstatatud ja millele me ühiselt proovime lahendust leida.
Ma nimetan need teemad, millega see eelnõu tegeleb. Esiteks, kaitseliitlase tervise kontroll. Asi on selles, et kui praegu peab Kaitseliitu astudes esitama tervisetõendi ehk siis käima tervisekontrollis, siis eelnõu kohaselt me vabastaksime sellest kohustusest need Kaitseliidu liikmed, kellel on relvaluba, kuna see põhimõtteliselt tähendab, et nad on tervisekontrolli läbinud. Õigus tervisekontrollist vabastada on selle Kaitseliidu üksuse juhil, millega isik soovib liituda. Samas tahame seadusesse lisada nõude, et Kaitseliidu liikmel on kohustus teavitada oma ülemusi terviseseisundi halvenemisest, kui tervis ei vasta ettenähtud kriteeriumidele.
Kaitseliidu üks põhiülesanne on muidugi valmistuda Eesti riigi kaitseks. Kaitseliidus on väga paljude ametite esindajaid – tulevad ju kaitseliitlased kõik tsiviilelust. Muu hulgas kuulub liitu palju arste ja teisi meedikuid, kuid praegu kehtiva seaduse kohaselt ei ole neil õigust mingilgi viisil anda arstiabi ehk siis peenemas õiguskeeles öelduna osutada tervishoiuteenust. Kaitseliit peaks ennast registreerima sellise juriidilise isikuna, kes võib tervishoiuteenust osutada, ehk siis Kaitseliidust peaks nagu saama haigla. See pole muidugi otstarbekas ja eelnõu annabki Kaitseliidule võimaluse oma pädevuse piires terviseabi osutada. Seda põhiliselt õppustel, aga loomulikult ka siis, kui lahendatakse mingisugust kriisiolukorda. Sama teema on seotud ravimite käsitsemisega. Jällegi, Eestis kehtivad ravimite käsitsemisel väga ranged reeglid ja see on iseenesest loomulik. Teisest küljest on selge, et Kaitseliit peab õppustel ja kindlasti ka kriisiolukorras meditsiiniabi andmiseks olema varustatud ravimitega. Kaitseliit ise vastutab ravimite nõuetekohase säilitamise eest.
Seaduseelnõu käsitleb ka kaitseliitlaste ravikulude hüvitamist. Praegu võimaldab seadus tegevliikme ravikulu hüvitada ainult juhul, kui ta on saanud Kaitseliidu õppusel vigastada. Tegelikult osalevad kaitseliitlased tihti kõikvõimalikes päästeaktsioonides, hädaolukordade lahendamises, mis tihtipeale on palju ohtlikumad kui üks või teine õppus. Nii et ka sel juhul nähakse ette ravikulude hüvitamine. Samuti laieneb nende ravikulude hüvitamine Kaitseliidu noortejuhtidele, sest noortejuhtidel on üha rohkem ülesandeid, mis eeldavad ka nende viibimist maastikul, kus tõepoolest võib juhtuda õnnetusi.
Samas eelnõus on juttu ka Kaitseliidu ühtse andmekogu loomisest. Nagu me teame, kõik seda tüüpi andmekogud peavad olema seaduses kirjas. Andmekogu kasutatakse Kaitseliidu liikmetega seotud tegevuste ja sündmuste kohta arvestuse pidamiseks, lihtsamalt öeldes Kaitseliidu tegevusteks vajaliku isikkoosseisu planeerimiseks ja ka statistilistel eesmärkidel. Ja lõpuks ka üks tulumaksuga seotud

teema. Tulumaksuga ei maksustata teenistuskohustust täitva kaitseliitlase isikliku sõiduauto kasutamise eest saadud hüvitist. Sellise ettepaneku teeb Vabariigi Valitsus.
Nagu te näete, seaduseelnõu käsitleb väga mitut olulist teemat, tänu millele peaks Kaitseliitu astumine ahvatlevamaks ja kergemaks muutuma. Kaitseliit saab omalt poolt oma liikmetele tagada nii sotsiaalse kindluse kui ka tegevusvõimalused. Aitäh!

13:15 Esimees Eiki Nestor
Küsimused ministrile, palun! Küsimusi ei ole. Aitäh! Riigikaitsekomisjoni ettekandja Margus Tsahkna, palun!

13:15 Margus Tsahkna
Austatud esimees! Head Riigikogu liikmed, kes te tunnete huvi Kaitseliidu käekäigu vastu! Kaitseliidu seaduse muutmist on pikalt oodatud ja mul on hea meel, et see eelnõu jõudis siia arutelule. Selle eelnõu menetlemisega on kiire – me loodame, et Riigikogu teeb need muudatused enne kevadist suurõppust. Need puudutaksid sel juhul juba tänavusel suurõppusel osalevaid kaitseliitlasi, kellele laieneksid selle seadusmuudatusega ettenähtud hüved, eelkõige see, mis puudutab sotsiaalseid garantiisid, aga ka muud. Nii et komisjon on pööranud oma tähelepanu sellele, et me menetleksime seda eelnõu sisuliselt ja efektiivselt.
Ma ei hakka pikalt tutvustama eelnõu sisu, kuna minister äsja seda juba tegi. Toon aga lisaks ministri nimetatud muudatustele välja veel paar rõhuasetust. Nimelt, enamik nendest muudatustest on tehtud just nimelt Kaitseliidu enda ettepanekul. Need reguleerivad Kaitseliidu igapäevast toimetamist, võtavad vähemaks bürokraatiat, võimaldavad rohkem paindlikkust ja suurendavad reaalset võimekust eelkõige kaitseliitlaste igapäevaelus. Seeläbi kasvab ka Eesti kaitsevõime.
Üks uus teema on see, et Kaitseministeeriumi juhtimisel on käivitunud noorte isamaalise hariduse programm. Selle eelnõuga me näeme ette, et Kaitseliidu täisliikmete kõrval laienevad teatud sotsiaalsed garantiid ka Kaitseliidu noortejuhtidele. See on minu arvates märgiline ja sisuline muudatusettepanek, et ka nendele inimestele, kes tegelevad meie noortega, laienevad sotsiaalsed garantiid, mis puudutavad ravikindlustust ja muid toetusi, kui nad saavad õppetegevuse ajal vigastada või nendega midagi muud juhtub. See on üks võimalus lisada motivatsiooni noortega tegelemiseks.
Minister tõi oma ettekandes välja põhipunktid, mida see eelnõu seaduseks saades muudab. Ma ei hakka neid üle käima. Riigikaitsekomisjon arutas eelnõu enne esimest lugemist koos Kaitseministeeriumi õigus- ja halduskü simuste asekantsleri Erki Kodari ja teiste Kaitseministeeriumi ametnikega 8. märtsi istungil. Sellel istungil määrati mind eelnõu ettekandjaks ja otsustati konsensusega teha Riigikogule ettepanek eelnõu esimene lugemine lõpetada. Komisjon määras eelnõu muudatusettepanekute esitamise tähtajaks vastavalt seadusele 29. märtsi kell 17.15. Pean siin mainima ka seda, et komisjonis tekkis enne eelnõu esimesele lugemisele saatmist arutelu ka teiste küsimuste üle, mis puudutavad Kaitseliitu. Meie suhe Kaitseministeeriumiga on selles mõttes väga töine. Näiteks üks teema, mida on pikalt arutatud, puudutab maakaitse ringkondi ja Kaitseministeerium on lubanud enne teist lugemist oma seisukohad saata. Ma ei välista, et ka komisjon teeb sellesse eelnõusse mingeid muudatusi.
Hea Riigikogu, komisjon soovib, et esimene lugemine lõpetataks ja me saaksime enne teist lugemist teha ühiselt tööd, et see eelnõu saaks veelgi parem. Aitäh!

13:19 Esimees Eiki Nestor
Küsimused ettekandjale. Madis Milling, palun!

13:19 Madis Milling
Suur tänu, härra esimees! Austatud kolleeg! Sa mainisid siin võimalikke muudatusettepanekuid kaitseringkondade kohta. Kas sul on teada või aimu, missugused võivad olla teised muudatusettepanekud, mis kahe lugemise vahel tulla võivad?

13:20 Margus Tsahkna
Aitäh! Kohtumisel Kaitseministeeriumi kantsleriga ühe teise eelnõu menetlemisel oli juttu erinevatest tehnilistest ettepanekutest, mis vähendaks bürokraatiat ja suurendaks Kaitseliidu paindlikkust. Aga see

puudutab laiemalt meie kaitsevõimet. Muidugi erutab inimesi kõige rohkem kõik see, mis puudutab relvi ehk siis relvaseadust. Aga need on teemad, mida me konkreetselt selle eelnõu esimese lugemise ettevalmistamisel ei arutanud. Kuna Kaitseliit on hästi demokraatlik militaarne vabatahtlik organisatsioon, siis on tema kandepind ja liikmete arv ka siin Riigikogu saalis päris suur. Kindlasti tuleb ettepanekuid. Kuid ma tuletan meelde, et eelnõuga 593 me tahame kiiresti edasi liikuda, et need konkreetsed muudatused saaks jõustatud õigeks ajaks. Kui me suudame siia läbimõeldult ja analüüsitult lisada veel mõned ettepanekud, siis see on väga tervitatav, aga märgin, et Kaitseliidu sõjaliste võimekuste pilt peab kindlasti koos käima meie üldise kaitsevõimega. Ja, hea küsija, sulle ma ei pea tutvustama, mis probleemid Kaitseliidus veel lahendamist vajavad.

13:21 Esimees Eiki Nestor

Aitäh, Margus Tsahkna! Avan läbirääkimised. Läbirääkimiste soovi ei ole. Eelnõu 593 esimene lugemine on lõppenud. Määran muudatusettepanekute esitamise tähtajaks 29. märtsi kell 17.15. Jõudu tööle!

Istungi lõpp kell 13.21.